

Korkunun Gölgesinde, Umudun Işığında: Deprem Korkusu ve Dindarlığın Umut Yoluyla Gelecek Beklentisine Etkisi

In the Shadow of Fear, in the Light of Hope: The Effect of Earthquake Fear and Religiosity on Future Expectation Through Hope

Yunus Emre TEMİZ

İnönü Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Psikolojisi Anabilim Dalı, Malatya, Türkiye

Öz

Bu araştırma 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerini yaşamış üniversite öğrencilerinden elde edilen verileri kullanarak, deprem korkusu ve dindarlığın umut yoluyla gelecek beklentisini nasıl şekillendirdiğini incelemektedir. Araştırmanın temel amacı deprem korkusu ile dindarlığın gelecek beklentisini doğrudan değil, umut aracılığıyla etkilediği varsayımını sınamaktır. Bu konu afet sonrası üniversiteli gençlerin psikososyal iyileşme süreçlerinde umut odaklı ve manevi açıdan duyarlı müdahalelerin önemini vurgulaması bakımından anlam taşımaktadır. İlişkisel tarama desenine dayanan çalışmada depremi yaşayan 406 öğrenciden anket yoluyla veri toplanmıştır. Veriler tanımlayıcı istatistikler ve korelasyon analiziyle incelendikten sonra yapısal eşitlik modellemesiyle test edilmiştir. Elde edilen sonuçlar dört noktada öne çıkmıştır: (i) Deprem korkusu umudu zayıflatırken dindarlık umudu güçlendirmektedir; (ii) Umut öğrencilerin gelecek beklentilerini belirleyen en güçlü değişken olarak ortaya çıkmıştır; (iii) Dindarlık deprem korkusunu doğrudan azaltmaktan ziyade korkunun etkilerini dengeleyebilecek alternatif psikolojik kaynakları güçlendirmektedir; (iv) Deprem korkusu ve dindarlığın gelecek beklentisine yönelik etkileri, umut hesaba katıldığında doğrudan anlamını yitirmekte, dolaylı etkiler ise korunmaktadır. Bootstrap analizleri her iki değişkenin gelecek beklentisine etkisinin umut yoluyla tam aracılık düzeyinde gerçekleştiğini doğrulamıştır. Bu bulgular gençlerin geleceğe bakışını belirleyen temel unsurun korku ya da inanç değil, bu etkenlerin umudu nasıl biçimlendirdiği olduğunu göstermektedir. Araştırma afet sonrası psikososyal destek programlarının yalnızca korkuyu azaltmaya odaklanmak yerine, gençlerin umut kaynaklarını besleyen manevi içerikleri kapsamaya gerektiğini vurgulamaktadır. Bulgular doğrultusunda modelin boylamsal tasarımlar ve kültürlerarası karşılaştırmalarla farklı bağlamlarda yeniden sınanması önerilmektedir. Bu bütünlük yaklaşım afet ve din psikolojisi literatürlerini keştiirerek umut merkezli iyileşme sürecine hem kuramsal hem de uygulamalı düzeyde özgün bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Umut, Gelecek Beklentisi, Dindarlık, Deprem Korkusu, 6 Şubat Kahramanmaraş Depremleri.

ABSTRACT

This study examines how earthquake fear and religiosity shape future expectations through hope by using data obtained from university students who experienced the 6 February 2023 Kahramanmaraş earthquakes. The main purpose of the study is to test the hypothesis that earthquake fear and religiosity affect future expectancy not directly but through hope. This issue is meaningful in terms of emphasising the importance of hope-oriented and spiritually sensitive interventions in the psychosocial recovery processes of young people after disasters. In the study based on correlational survey design, data were collected from 406 students who experienced the earthquake through a questionnaire. The data were analysed with descriptive statistics and correlations and then tested with structural equation modelling. The results obtained emphasised four points: (i) While fear of earthquake weakens hope, religiosity strengthens hope; (ii) Hope emerged as the strongest variable determining students' future expectations; (iii) Religiosity, rather than directly reducing earthquake fear, strengthens alternative psychological resources that buffer its effects; (iv) The direct effects of fear of earthquake and religiosity on future expectations lose their direct meaning when hope is taken into account, while indirect effects are preserved. Bootstrap analyses confirmed that the effect of both variables on future expectation is fully mediated through hope. These findings suggest that the main determinant of young people's view of the future is not fear or belief, but how these factors shape hope. The research emphasises that post-disaster psychosocial support programmes should include spiritual content that nourishes young people's sources of hope, rather than focusing only on reducing fear. In line with the findings, it is recommended that the model be re-tested in different contexts with longitudinal designs and cross-cultural comparisons. This integrated approach offers a unique contribution to the process of hope-centred recovery at both theoretical and practical levels by intersecting trauma and psychology of religion literatures.

Keywords: Psychology of Religion, Hope, Future Expectation, Religiosity, The Fear of Earthquake, February 6 Kahramanmaraş Earthquakes.

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Yunus Emre TEMİZ
E-mail: yemrememiz@gmail.com

Geliş Tarihi/Received: 04.05.2025
Kabul Tarihi/Accepted: 03.12.2025
Yayın Tarihi/Publication Date:
31.12.2025

Atıf: Temiz, Yunus Emre. "Korkunun Gölgesinde, Umudun Işığında: Deprem Korkusu ve Dindarlığın Umut Yoluyla Gelecek Beklentisine Etkisi". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 65/1 (Aralık 2025), 94-110.

Cite this article as: Temiz, Yunus Emre. "In the Shadow of Fear, in the Light of Hope: The Effect of Earthquake Fear and Religiosity on Future Expectation Through Hope". *Journal of İlahiyat Researches* 65/1 (December 2024), 94-110.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

GİRİŞ

İnsanlık tarihi geçmişten günümüze uzanan ve farklı biçimlerde ortaya çıkan pek çok felaketle şekillenmiştir. Yakın geçmişte yaşanan Covid-19 pandemisi bunun en çarpıcı örneklerinden biridir. Bu felaket kronolojisinde yer alan doğal afetler, insanlığın ortak kaderini belirleyen temel olgulardan biri olmayı sürdürmektedir. Depremler, tsunamiler, volkanik patlamalar, kasırgılar gibi yıkıcı olaylar yalnızca fiziksel tahribata yol açmakla kalmamış; toplumların sosyal yapısını, psikolojisini ve inanç sistemlerini de derinden etkilemiştir. Doğal afetler içinde deprem, ani oluşu ve geniş coğrafi etkisiyle özellikle ayrı bir korku kaynağı olabilmektedir. Nitekim yer kabuğunun beklenmedik hareketi, sağlam zemin inancını sarsıp güven duygusuna zarar vererek belirsizliği beraberinde getirebilmektedir.

Tarih boyunca Türkiye'nin farklı bölgelerinde çok sayıda büyük ölçekli deprem meydana gelmiştir (Levy - Salvadori, 2000, 86). Jeolojik yapısı nedeniyle hemen her bölgesinde aktif fay hatları bulunan Türkiye için deprem kaçınılmaz bir gerçek hâlini almıştır (McKenzie, 1972, 119-120; Şengör vd., 2005, 38). Türkiye'nin hafızasında elbette 17 Ağustos 1999 Marmara sarsıntısı gibi kırılma anları vardır. Ancak 6 Şubat 2023'te ardışık olarak meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremler, Cumhuriyet tarihinin en yıkıcı afetlerinden biri olarak toplumsal bellekte derin izler bırakmıştır. Saniyeler içinde yıkılan binalar, kaybedilen yakınlar ve süreklilik kazanmış artçı sarsıntılar, yere güven duygusunun yerini çoğu zaman tetikte bekleyişe bırakmıştır. Bu felâket fiziksel yıkımın yanı sıra (Çağlar vd., 2023; Kırıcı - Soyluk, 2024; Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2023) bireylerde psikolojik izler de bırakarak, ciddi bir insani krize yol açmıştır (İlhan vd., 2023). Depremi yaşayan bireylerin dindarlıkları, yaşadıkları korku, umutları ve geleceğe dair beklentileri bu süreçteki ruhsal durumlarını anlamak açısından kritik bir öneme sahiptir.

Umut insan deneyiminin en temel ve evrensel motivasyon kaynaklarından biridir. Bireylerin belirsizlik, zorluk ve değişim karşısında geleceğe dönük olumlu beklentilerini korumalarına olanak tanır. Tarih boyunca felsefeden edebiyata, teolojiden psikolojiye kadar pek çok disiplin umudu insan yaşamına yön veren önemli bir unsur olarak değerlendirmiştir (Snyder, 2000; Snyder vd., 1996; Snyder, 2002; Snyder vd., 1991). Bireylerin geleceğe yönelik iyimserliklerini korumalarını sağlayan güçlü ve yaygın bir motivasyon kaynağı olan umut, ilk olarak 1950'li ve 1960'lı yıllarda tıp ve psikoloji alanlarında ciddi bir ilgi görmüştür. Operasyonel farklılıklar olmasına rağmen umut sürekli olarak hedefe ulaşmaya yönelik olumlu beklentilerin varlığıyla ilişkilendirilmiştir. Literatürde olumlu beklentilerin hem zihinsel hem de fiziksel sağlık için gerekli olduğu ve fiziksel ve psikiyatrik rahatsızlıkların hedefe yönelik beklentilerdeki eksiklikleri yansıttığı konusunda bir vurgu vardır (Irving vd., 1998, 195-196; Snyder, 2000, 3-4). Psikoloji alanında umudun insan yaşamındaki rolünü daha iyi anlayabilmek için çeşitli modeller geliştirilmiştir. Bunlardan biri umudu bilişsel ve motivasyonel boyutlarıyla ele alan Snyder'ın umut teorisidir. Snyder umudu, "arzu edilen hedeflere (goals) ulaşmak için yollar (pathways) tasarlayabilme ve bu yolları kullanmak üzere kendini harekete geçirebilme (agency) kabiliyeti" olarak tanımlar (Snyder, 2002, 249). Yani umut arzulan hedeflere giden yolları türetme ve bu yolları kullanmak için eylemsel düşünme yoluyla kendini motive etme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Daha erken çalışmalarda umut "(a) agency (hedefe yönelik kararlılık) ve (b) pathways (hedefe ulaşmaya yönelik planlama) bileşenlerinin karşılıklı etkileşimiyle oluşan bir başarı duygusundan müteşekkil bilişsel bir yapı" olarak ifade edilmiştir (Snyder vd., 1991, 570; Snyder vd., 1996, 321; Snyder, 2000, 8-9). Bu çerçevede umut "yapabilirim" inancı (hedefe yönelik kararlılık) ile "yol bulabilirim" becerisinin (hedefe giden yolları planlama) karşılıklı ilişkisiyle oluşan bilişsel bir kümedir. Bu hedef temelli bilişsel bakış açısına insanların başarılı çabaları anlatırken "hedefler, yollar ve kendini motive etme" üzerinde durdukları gözlemden hareketle ulaşılmıştır. Bu kapsamda umut; hedefler (goals), yollar (pathways) ve kararlılık/eylemlilik (agency) olmak üzere üç ana bileşenden oluşmaktadır.

İnsan eylemleri hedef yönelimlidir. Hedefler, davranışı örgütleyen zihinsel varış noktalarıdır. Umut, hedeflerle başlar. Diğer bir ifadeyle hedefler, öngörülen davranış dizilerinin arzu edilen son noktalarını oluşturmaları bakımından tüm planlı davranışların doğasında vardır. Bu nedenle hedefler, umut teorisi için bir dayanak noktası sağlar. Umut; değeri yüksek, ulaşılabilir fakat kesinliği tam olmayan kısa -veya uzun- vadeli hedeflere yönelir (Snyder vd., 1991, 570; Snyder, 2002, 250; Snyder vd., 2000, 748). Kısacası hedef bir kişinin "umduğu" şeydir. Yollar düşüncesi (seçenekler veya çözüm yolları) ise bireyin bir hedefe ulaşmak için uygulayabilir rotalar tasarlayabilme algısını ifade eder. Yüksek umuda sahip bireyler çok sayıda ve esnek yollar tasarlayabilir. Onlar, ilk rota engellense bile alternatif rotalar oluşturabileceklerine inanır ve hedefe varabilmek için daha fazla seçenek üretirler (Snyder vd., 1991, 570-571; Snyder, 2002, 251; Snyder vd., 2000, 749). Uygulanabilir bir yolun ötesinde birey, hedefe giden bu rota boyunca hareket etme motivasyonuna da sahip olmalıdır. Umut teorisinde bu tür bir hareketi besleyen hedefe yönelik enerji, "kararlılık (eylemlilik)" olarak adlandırılır. Teorinin motivasyonel bileşeni olan eylemlilik, bireyin bir yolu başlatmasını ve sürdürmesini sağlayan öznel enerjidir. İç diyalogu "Bunu başarabilirim." ifadesinde yankılanır. Engeller belirdiğinde vazgeçmek yerine yeni yollar aramaya yöneltir (Snyder vd., 1991, 570-571; Snyder, 2002, 251; Irving vd., 1998, 196-198; Snyder vd., 1998, 808; Snyder, 1994, 8-10).

Umudun iki bileşeni olan kararlılık ve çözüm yolları, karşılıklı olarak birbirini tamamlayıcı nitelikte olup, pozitif yönde ilişkilidir. Bu açıdan bakıldığında "Kararlılık varsa yol da vardır." sözü sadece kısmen doğrudur. Başarılı bir hedefe yönelik kararlılığa (agency) sahip olan insanlar tipik olarak hedeflerine ulaşmak için yollar (pathways) algırlar; ancak bu her zaman böyle olmayabilir. Hedefe yönelik kararlılığın mevcut olduğu; fakat hedefe giden yolların açıkça algılanmadığı durumlar mümkündür. Tersine birey hedefe ulaşmaya dönük yolları algılayabilir; ancak bu yolları kullanacak kararlılığı göstermeyebilir. Dolayısıyla bireyin hayatındaki hedeflere doğru hareketi sürdürebilmesi için hem kararlılık hem de yol bileşenlerinin etkin hale gelmesi gerekir. Başka bir ifadeyle umut hem kararlılığı hem de yolları gerektirir; ancak hiçbirisi tek başına umudu tanımlamak için yeterli değildir. Dahası umut yalnızca kişinin önce kararlılığını değerlendirdiği, ardından mevcut yolları analiz ettiği ve sonrasında hedefe yönelik davranışta bulunduğu doğrusal bir süreç değildir. Tek bir yol analizi de hedefe yönelik davranışla sonuçlanacak kararlılığı kendiliğinden ortaya çıkarmaz. Aksine "kararlılık-yol-

lar" ve "yollar-kararlılık" döngüleri hedefe yönelik davranışın tüm aşamaları boyunca devam eder. Yol bulma ve eyleme geçme süreçleri, hedef yolculuğu boyunca karşılıklı biçimde birbirini besleyerek güçlendiren dinamik bir umut sarmalı oluşturur. Bu nedenle yol ve kararlılık bileşenleri, belirli bir hedef arayışı dizisi üzerinde ardışık değil, sürekli tekrarlanan (yinelenen) ve birikimli (eklemeli) bir şekilde işler. Bu kapsamda umut, kararlılık ve yolların kümülatif düzeyini yansıtır (Snyder, 1995, 355-358; Snyder vd., 1991, 571; Snyder, 2002, 251-252).

6 Şubat depremlerinin yol açtığı yıkım, etkilenen bireylerin umut düzeylerini derinden etkilemiştir (Nalbantoğlu vd., 2024; Karabacak Çelik, 2023). Literatür umudun afet sonrası süreçte hem travmatik stresin olumsuz etkilerini azalttığını (Pharris, 2025, 131; Snyder, 2002) hem de gelecek perspektifinin korunmasında kilit rol oynadığını göstermektedir (Bonanno vd., 2010). Özellikle Türkiye bağlamında yapılan çalışmalar, kişilerin travma sonrası belirtilerle baş etmelerinde umut ve iyi olma gibi olumlu kaynaklara sahip olmalarının önemine işaret etmektedir (Karabacak Çelik, 2023, 585-588; Kiliç - Ulusoy, 2003, 235-237). Bu çalışma depremezdelelerin umut dinamiklerini inceleyerek afet sonrası psikososyal uyum süreçlerine ışık tutmayı hedeflemektedir. Umud insanların belirsizlik, zorluk ve değişim dönemlerinde geleceğe yönelik olumlu beklentilerini korumalarına imkan verir. Bu bağlamda umut, yalnızca mevcut zorlukların üstesinden gelmede değil, aynı zamanda geleceğe ilişkin beklentilerin şekillenmesinde de kritik bir rol üstlenmektedir.

İnsan geçmiş deneyimlerinin bilgisini taşıyarak geleceğe yönelen bir varlıktır. Gelecek beklentisi, kişilerin gelecekte hayatlarının nasıl olacağına dair olumlu veya olumsuz düşünceleridir. Bu beklentiler kişinin deneyimlerinden, duygularından ve çevresinden etkilenir. Geleceğe yönelik olumlu ya da olumsuz bakış açısı, kişinin bugünkü davranışlarını ve seçimlerini etkiler (Başpınar, 2020, 50-51; Ginevra vd., 2017; McWhirter - McWhirter, 2008). Kısaca gelecek beklentisi bireyin yarına dair genel değerlendirmesidir. Depremler, fiziksel yapıları yıkmamanın yanında insanların gelecek hakkındaki düşüncelerini de tahrip edebilir. Travmatik deneyimler sonrasında geleceğe dönük beklentiler; yaşanan kayıplar ve belirsizlikler nedeniyle önemli ölçüde sekteye uğrayabilmektedir (Bonanno vd., 2010, 18-22). Bu kapsamda gelecek beklentisi, bireylerin yaşadıkları zorluklara rağmen hayata tutunma motivasyonlarını besleyen önemli bir dinamik olarak ortaya çıkabilir. 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi bağlamında yapılan bir araştırmada, katılımcıların %75'inin geleceğe ilişkin kötümser bir bakış açısına sahip oldukları tespit edilmiştir (İmamoğlu, 2004, 82-83). 2011 Van Depremi'ni ele alan bir başka araştırmada da depremezde bireylerin deprem öncesi ve deprem sonrası gelecekte beklenen beklentileri incelenmiştir (Duman, 2016, 224). Katılımcıların %15.9'u deprem öncesinde gelecekte beklenen beklentilerinin "çok iyi" olduğunu, %46.4'ü ise "iyi" olduğunu belirtmiştir. Ancak deprem sonrasında bu oranlarda belirgin bir düşüş gözlenmiştir; "çok iyi" olduğunu ifade edenlerin oranı %10.9'a, "iyi" olduğunu belirtenlerin oranı ise %31.1'e gerilemiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcıların deprem öncesi "iyi" ve "çok iyi" düzeyindeki gelecek beklentileri toplamda %62.3 iken, deprem sonrasında bu oran %42'ye düşmüştür.

Deprem öncesi ve sonrasındaki gelecek beklentileri arasındaki belirgin fark, afetlerin bireylerin yaşamı üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bulgular katılımcıların deprem öncesinde geleceğe daha olumlu bir bakış sergilediklerini, ancak deprem sonrasında bu iyimserliğin ciddi ölçüde azaldığını ortaya koymaktadır. Bu durumlarda bireylerin olumlu beklentilerinin yerini kaygı, endişe ve belirsizlik duyguları alabilmektedir. Literatürdeki bulgular da deprem sonrasında geleceğe ilişkin daha temkinli, kaygılı ve kimi zaman umutsuz bir tutumun yaygınlaştığına işaret etmektedir. Bu doğrultuda psikososyal destek hizmetleri ile umut odaklı müdahalelerin afet sonrası iyileşme sürecinde kritik bir rol üstlenebileceği anlaşılmaktadır. Bu kapsamda şimdiki çalışma depremi deneyimleyen bireylerin gelecek beklentilerini dindarlık, umut ve deprem korkusu gibi değişkenlerle olan etkileşimi üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Kahramanmaraş depremleri gibi yıkıcı afetlerin ardından gelecek beklentilerinin araştırılması, yalnızca psikososyal destek çalışmalarının etkinliğini artırmakla kalmayıp, bireylerin "hayatta kalma" kapasitelerinin ötesinde "yeniden inşa etme" güçlerini desteklemek açısından da önem taşımaktadır. Öte yandan bireylerin geleceğe yönelik beklentileri, afetlerin doğrudan psikolojik yansımalarından biri olan deprem korkusuyla yakından bağlantılıdır.

İnsanlar günlük yaşamlarında yeri (arz/zemin) genellikle sağlam, değişmez ve güvenilir bir unsur olarak algılarlar. Ancak beklenmedik bir anda meydana gelen depremler, bu algıyı sarsarak bireylerin güven duygusunu zedeleyebilmektedir. Bu açıdan deprem korkusu, beklenmedik sismik sarsıntıların ortaya çıkardığı yaşam ve güvenlik tehdidinde ilişkin bilişsel (örneğin sürekli deprem oluyor veya bina yıkılacakmış gibi hissetme), duygusal (örneğin deprem endişesi, korkusu ve takıntısı gibi), davranışsal (örneğin kapalı alanlara girememe gibi) ve fizyolojik (örneğin çarpıntı ve uykusuzluk gibi) tepkilerin bütünüdür ifade eden çok boyutlu bir olgu olarak tanımlanabilir. Deprem korkusu afet deneyiminin yol açtığı psikolojik etkilerin en belirgin ve yaygın göstergelerinden biridir (Kowalski - Kalayjian, 2001, 71; Başoğlu vd., 2002, 269; Nola vd., 2013; Prizmić-Larsen vd., 2023). Deprem üzerine gerçekleştirilen araştırmalar (İmamoğlu, 2004; Kula, 2002; Okumuş, 2002; Küçükcan - Köse, 2006; Önen - Kızılgeçit, 2024), depremi deneyimleyen bireylerin önemli bir bölümünde bu olaya karşı psikolojik bir tepki olarak yoğun deprem korkusunun ortaya çıktığını göstermektedir. Bu korku yalnızca fiziksel tehlike algısıyla sınırlı kalmayıp; belirsizlik, kontrol kaybı ve geleceğe dair güvensizlik duygularını da içeren çok boyutlu bir yapı sergiler (Küçükcan - Köse, 2006, 13; Galea vd., 2005; İmamoğlu, 2004).

6 Şubat depremleri, yüksek şiddeti ve artçıların sürekliliği nedeniyle Türkiye'de deprem korkusunun yaygınlaşmasında belirleyici bir dönüm noktası olmuştur (Önen - Kızılgeçit, 2024, 86-88; Altan Arslan vd., 2024, 37). Özellikle afet bölgesindeki insanlar, en küçük sarsıntıya bile daha hassas tepki verebilirken evlerinin güvenli olmadığını düşünmeye başlamışlardır. Bu korku depremi doğrudan yaşamayan, olayı medya ve ekranlardan takip eden birçok kişiye de yayılmış ve toplum genelinde bir gündem ve kaygı haline gelmiştir (Altıntaş, 2023). Bu bağlamda afet sonrası ortaya çıkan korkuların dindarlık, umut ve gelecek beklentisi gibi değişkenlerle ilişki ve etkileşimini incelemek önem kazanmaktadır.

İnsan doğasının en temel özelliklerinden biri kendi yaşadığı ya da çevresinde tanık olduğu olayları anlamlandırma ve bunları belirli nedenlerle ilişkilendirerek açıklama çabasıdır (Yaparel, 1994, 275). Bu kapsamda din, afetler gibi kritik yaşam olayları karşısında bireylerin anlam oluşturma, başa çıkma ve iyileşme süreçlerini şekillendiren temel faktörlerden biridir (Koenig, 2012; Pargament, 1997; Küçükcan - Köse, 2006, 12). Özellikle İslam düşüncesindeki tevekkül, sabır ve kader anlayışı gibi yapılar bireylerin zorlu yaşam olaylarını anlamlandırmalarında önemli bir yer tutar (Yaparel, 1994, 289-292; Görmez, 2021; Ayten, 2012). Bu durum dinin ayrıca bireyin dayanıklılığını artırıcı bir unsur olarak işlev gördüğünü ve özellikle travma gibi hayat olayları karşısında bir tür psikolojik tutunma noktası sunduğunu göstermektedir.

Türkiye’de özellikle deprem sonrası gerçekleştirilen araştırmalar, dinin baş etme ve anlamlandırma süreçlerinde merkezi bir yer tuttuğunu göstermektedir (Küçükcan - Köse, 2006; Kula, 2002; Duman, 2016; Kızılgeçit vd., 2024; Önen - Kızılgeçit, 2024). 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri, Türkiye’de dinin psikolojik ve toplumsal işlevini yeniden görünür kılmıştır. Örneğin felaketin hemen ardından dini kurumlar, maddî ve manevî destek sunarak anlamlandırma ve başa çıkma sürecine katkı sağlamıştır (Aybey, 2024, 214-217; İnce vd., 2023). Bu bağlamda dindarlığın deprem sonrası psikolojik uyumdaki rolünü incelemek önemlidir.

Bireylerin afet sonrası süreçte yaşadıkları korkunun geleceğe bakışlarını ne ölçüde etkilediği önemli bir araştırma konusu olarak öne çıkmaktadır. Ancak travmatik deneyimlerin ardından bireylerin geleceği nasıl değerlendirecekleri sadece yaşadıkları korkuyla sınırlı değildir; sahip oldukları manevî ve psikolojik kaynaklar da bu değerlendirme sürecinde belirleyici rol oynayabilir. Bu bağlamda dindarlık, bireylerin karşı karşıya kaldıkları travmatik olaylara anlam kazandıran ve geleceğe dair umutlarını yeniden tesis etmelerine yardımcı olabilecek önemli bir kaynak olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda çalışma Kahramanmaraş Depremlerini doğrudan yaşamış bireylerde dindarlığın ve deprem korkusunun gelecek beklentisine olan etkilerinde umut düzeyinin aracı rolünü sınamayı amaçlamaktadır.

Deprem gibi travmatik yaşantıların bireylerin gelecek beklentileri üzerindeki etkisi giderek daha fazla dikkat çekerken, bu etkide psikolojik ve dini değişkenlerin nasıl bir rol oynadığı önemli bir araştırma sorusu haline gelmiştir. Bu bağlamda deprem korkusu ve dindarlığın bireylerin gelecek beklentisi üzerindeki etkilerinde, umut değişkeninin aracılık rolü oynayıp oynamadığı bu araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır. Çalışma afet sonrası psikososyal müdahalelerde öncelik verilmesi gereken koruyucu faktörler hakkında yol gösterici bulgular sağlamayı amaçlamaktadır. Belirlenen problem ve amaç doğrultusunda bu araştırmanın temel varsayımı, umudun dindarlık ve deprem korkusunun gelecek beklentisi üzerindeki etkilerinde aracılık rolü üstlenmesidir. Literatürdeki diğer çalışmalar ve teorik kapsam göz önüne alındığında şimdiki araştırmanın amacı doğrultusunda sekiz hipotez test edilecektir.

H1: Dini motivasyonun gelecek beklentisi üzerinde doğrudan pozitif etkisi vardır.

H2: Deprem korkusunun gelecek beklentisi üzerinde doğrudan negatif etkisi vardır.

H3: Deprem korkusu umudu olumsuz yönde etkiler.

H4: Dini motivasyon umudu olumlu yönde etkiler.

H5: Umudun gelecek beklentisini olumlu yönde etkiler.

H6: Dini motivasyon ile deprem korkusu arasında negatif bir ilişki vardır.

H7: Umudun deprem korkusunun gelecek beklentisi üzerindeki etkisini aracılık yoluyla açıklar.

H8: Umudun dini motivasyonun gelecek beklentisi üzerindeki etkisini aracılık yoluyla açıklar.

1. YÖNTEM

Depremzede üniversite öğrencilerinden elde edilen anket verilerine dayalı bu çalışmada nicel araştırma yaklaşımı benimsenmiş (Creswell, 2014) ve değişkenler arasındaki ilişki ve etkileşimleri incelemek amacıyla ilişkisel tarama deseni kullanılmıştır (Shaughnessy vd., 2012; Creswell, 2014; Karasar, 2012; Büyüköztürk vd., 2020).

1.1. Katılımcılar

Araştırmanın evreni, deprem bölgesinde bulunan İnönü Üniversitesi’ndeki lisans öğrencilerinden oluşmaktadır. Çalışmanın örneklemi ise 406 öğrenciden (108 erkek, 298 kadın) meydana gelmektedir. Araştırmaya katılan lisans öğrencileri, 6 Şubat Depremleri’nde deprem bölgesinde olup depremi yaşamışlardır. Yaşları 18 ile 50 arasında değişmektedir (M=23.56, SD=5.74). Çalışmanın örneklemini oluşturan üniversite öğrencilerinin fakültelere göre dağılımı incelendiğinde, katılımcıların %4.4’ü (n=18) Diş Hekimliği, %3.4’ü (n=14) Eczacılık, %12.3’ü (n=50) Eğitim, %12.8’i (n=52) Fen-Edebiyat, %8.9’u (n=36) Hukuk, %9.4’ü (n=38) İktisadi ve İdari Bilimler, %14.8’i (n=60) İlahiyat, %9.1’i (n=37) İletişim, %2.7’si (n=11) Devlet Konservatuvarı, %10.4’ü (n=42) Mühendislik, %7.9’u (n=32) Sağlık Bilimleri ve %3.9’u (n=16) Spor Bilimleri’nde öğrenim görmektedir. Katılımcıların %11.1’i (n=45) hazırlık, %20.7’si (n=84) birinci sınıf, %24.1’i (n=98) ikinci sınıf, %22.4’ü (n=91) üçüncü sınıf ve %21.7’si (n=88) dördüncü sınıf ve üstü düzeyinde öğrenim görmektedir. Genel sağlık durumu yönüyle %1.7’si (n=7) sağlığından hiç memnun olmadığını, %6.9’u (n=28) memnun olmadığını, %28.8’i (n=117) ne memnun ne de memnuniyetsiz olduğunu, %39.9’u (n=162) memnun olduğunu, %22.7’si (n=92) çok memnun olduğunu bildirmiştir. %1.5’i (n=6) depremde yakın aile fertlerinden birini (anne, baba, kardeş, eş, çocuk) yitirdiğini, %98.5’i (n=400) yitirmediğini söylemiştir. %50.7’si (n=206) depremde yakın aile fertlerinin dışında bir yakını kaybetmediğini, %49.3’ü (n=200) kaybetmediğini ifade etmiştir. Katılımcıların %3.2’si (n=13) depremde evlerinin yıkıldığını, %19’u (n=77) evlerinin ağır hasarlı, %10.3’i (n=42) orta hasarlı, %46.6’sı (n=189) hafif hasarlı, %20.9’u (n=85) hasarsız olduğunu söylemiştir.

1.2. Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Formda araştırmaya katılanların cinsiyet, yaş, genel sağlık memnuniyeti, depremi yaşama durumu, yakın aile üyelerinden birinin (anne, baba, kardeş, eş, çocuk) vefatı, yakın aile üyelerinin dışında yakın görülen kişilerin kaybı ve depremde ikamet edilen evin hasar durumu gibi betimleyici özellikleri ortaya koymaya yönelik sorular bulunmaktadır.

Sürekli Umud Ölçeği: Umud düzeylerini değerlendirmek için Snyder ve diğerleri (1991) tarafından geliştirilmiştir. Umud ölçeği, sekiz umut maddesi ve dört dolgu maddesi içerir. Eyleyici düşünce (dört madde) ve alternatif yollar düşüncesi (dört madde) olmak üzere iki alt boyutu bulunmaktadır. Ölçeğin geliştirme sürecinde, toplam ölçek için hesaplanan Cronbach alfa güvenirlik katsayılarının .74 ile .84 aralığında olduğu bildirilmiştir (Snyder vd., 1991, 570-585). Bu çalışmada ölçeğin Tarhan ve Bacanlı (2015) tarafından yapılan uyarlaması kullanılmıştır. Uyarlama çalışmasında ölçeğin iç tutarlık katsayısı .84 olarak rapor edilmiştir. Sekizli Likert tipinde derecelendirme yapılan ölçekte alınabilecek puanlar 8 ile 64 arasında değişmektedir. Dikkat dağıtıcı maddeler puanlamaya dâhil edilmemektedir (Tarhan - Bacanlı, 2015, 1-14; Lopez vd., 2000, 59). Şimdiki araştırmada ölçeğin Cronbach alfası .914 olarak hesaplanmıştır.

Deprem Korkusu Ölçeği: Prizmić-Larsen ve diğerleri (2023) tarafından deprem korkusunu değerlendirmek üzere oluşturulan Deprem Korkusu Ölçeği, Ahorsu ve diğerleri (2022) tarafından geliştirilen Covid-19 Korkusu Ölçeği'nin deprem korkusuna uyarlanmasıyla geliştirilmiştir. Beşli Likert formatında olan ve toplamda yedi madde ve iki alt boyuttan (duygusal ve somatik tepki faktörleri) oluşan ölçme aracından alınabilecek puan yedi ile otuz beş arasında değişmektedir. Cronbach alfa değeri .90 olarak bildirilmiştir (Ahorsu vd., 2022). Bu çalışmada ölçeğin Sarı ve diğerleri (2023) tarafından yapılan uyarlaması kullanılmıştır. Türkçeye uyarlama çalışmasında ölçeğin Cronbach alfa değeri .89 olarak raporlanmıştır (Sarı vd., 2023). Şimdiki çalışmada ölçeğin Cronbach alfası .904 olarak tespit edilmiştir.

İçsel Dini Motivasyon Ölçeği: Hoge tarafından geliştirilen ölçek, bireylerin dini motivasyonlarını içsel ya da dışsal olarak değerlendirmeyi amaçlayan tek boyutlu geçerli ve güvenilir bir ölçme aracıdır (Hoge, 1972). Bu ölçek, dini davranıştan ziyade kişilerin inanç sistemindeki motivasyonlarını odak noktası olarak alır. Boyutun bir ucunda yedi içsel öge, diğer ucunda ise üç dışsal öge bulunmaktadır (Hill - Hood, 1999, 135-137). Hoge, ölçeğin KR-20 ile ölçülen güvenirlik katsayısını .90 olarak raporlamıştır. Türkçeye standardizasyonu Karaca tarafından yapılan ve 5'li Likert stili bir derecelendirmeye sahip olan ölçeğin Cronbach alfa değeri .84 olarak bildirilmiştir (Karaca, 2000, 293; Karaca, 2001, 199). Mevcut çalışmada ölçeğin Cronbach alfası .801 olarak hesaplanmıştır.

Gelecek Beklentisi Ölçümü: Çalışmada katılımcıların gelecek beklentileri, geleceğe yönelik olumlu ve olumsuz değerlendirmeleri bağlamında doğrudan ele alınmıştır. Bu kapsamda "Gelecek beş yıl içerisinde hayatınızın ne yönde değişeceğini düşünüyorsunuz?" sorusu sürekli değişken olarak kabul edilerek yanıtların analizi gerçekleştirilmiştir. Literatürde de benzer biçimde kullanılan bu değerlendirme aracı, bireylerin gelecek beklentilerini tek madde üzerinden doğrudan bir biçimde ölçmektedir (Başpınar, 2020). Şimdiki araştırmada araç, 1'den 10'a kadar uzanan bir puanlama sistemiyle yanıtlar toplamaktadır. 1 puan geleceğe dair beklentilerin çok kötü olduğunu, 10 puan ise beklentilerin çok iyi olduğunu göstermektedir. Böylece bireylerin geleceğe ilişkin beklentileri doğrudan bir şekilde değerlendirilmiştir. Yüksek skorların daha olumlu gelecek beklentisini temsil ettiği değerlendirme aracının ortalaması (mean) 6.89, standart sapması (std. deviation) 2.21'dir (N=406).

Bu çalışmada deprem sonrası gelecek beklentisi, travmatik yaşantıların bireylerin zaman algısını etkileyebileceğine ve zaman perspektifinde değişimlere yol açabileceğine işaret eden yaklaşımlar (Holman - Silver, 1998; Zimbardo - Boyd, 1999) doğrultusunda beş yıllık bir zaman aralığı üzerinden değerlendirilmiştir. Ayrıca tek maddeli ölçümlerin geçerli ve güvenilir bir alternatif sunduğunu gösteren psikometrik kanıtlar, çalışmada kullanılan tek maddeli ölçüm yaklaşımını desteklemektedir (Allen vd., 2022; Wanous vd., 1997; Cheung - Lucas, 2014; Gogol vd., 2014; Fisher vd., 2016). 17 Ağustos Depremi bağlamında geleceğe ilişkin belirgin bir genel kötümserlik eğiliminin raporlanması (İmamoğlu, 2004) ve Van Depremi kapsamında gelecek beklentisinin tek maddeli bir soruyla pratik biçimde ölçülmesi (Duman, 2016), afet araştırmalarında kısa ve doğrudan değerlendirmelerin uygulanabilirliğini göstermektedir.

1.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın verileri 2023-2024 yılı bahar döneminde çevrimiçi (online) bir anketle toplanmıştır. Çalışmanın örnekleme tekniği, kolayda ve kartopu örneklemedir (Altunışık vd., 2012, 142-143; Coulson, 2015, 95-96). Anket tüm öğrencilere açık olmakla birlikte demografik bilgiler bölümünde yer alan deprem deneyimine yönelik bir soru araştırmanın hedef kitlesini belirlemede temel ölçüt olarak kullanılmıştır. Bu araştırmada örneklem büyüklüğü belirlenirken ilgili literatür dikkate alınmış ve ayrıca G*Power programı kullanılarak güç analizi gerçekleştirilmiştir. Aracılık modelindeki doğrudan yolların güvenilir biçimde test edilmesi için G*Power programıyla yapılan a priori güç analizinde ($\alpha=.05$, $1-\beta=.95$, $f^2=.15$) en az N=89 katılımcının yeterli olduğu hesaplanmıştır. Bununla birlikte dolaylı etkinin istatistiksel açıdan doğru biçimde değerlendirilebilmesi için örneklem büyüklüğü Monte Carlo simülasyonlarına dayalı olarak da incelenmiştir. Qin (2024, 1752), gerçekleştirdiği simülasyonlarda ($a=0.25$, $b=0.30$, $a*b=0.075$, $\alpha=.05$), dolaylı etkinin %80 güçle tespit edilebilmesi için yaklaşık N=221 katılımcının yeterli olduğunu bildirmektedir. Mevcut örneklem büyüklüğü (N=406) dikkate alındığında dolaylı etki için tahmini istatistiksel güç yaklaşık .99 düzeyindedir. Ayrıca literatürde benzer evren büyüklükleri için %95 güven düzeyinde daha hassas tahminler elde edebilmek amacıyla en az N=381 katılımcının önerildiği belirtilmektedir (Büyüköztürk vd., 2020, 96-101). Bu doğrultuda elde edilen nihai örneklem hem güç gereksinimlerini hem de literatür kriterlerini sağlamaktadır. Araştırmada verilerin analizi, IBM SPSS Statistics ve Amos programlarıyla gerçekleştirilmiştir.

tir. Öncelikle veriler analiz için hazırlanmış, betimsel analizler yapılmış, ölçeklerin güvenirlikleri sınanmış ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır. Veriler, tanımlayıcı istatistikler ve Pearson korelasyon analiziyle özetlenmiş; varsayımsal ilişkileri test etmek için aracılı yapısal eşitlik modellemesi kullanılmıştır.

1.4. Prosedür

Uygulama sürecine İnönü Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan gerekli onay alındıktan sonra başlanmıştır (Oturma Tarihi: 27.05.2024, Oturma Sayısı: 10, Karar Sayısı: 4). Uygulama hakkında katılımcılara bilgi sunulmuş ve araştırmacının iletişim bilgileri paylaşılmıştır. Lisans sınıflarından araştırmaya iştirak eden katılımcılar, uygulamayı onayladıktan sonra bütün materyalleri online olarak tamamlamışlardır. Anketin tamamlanması için yaklaşık 10 ila 15 dakika gerekmiştir. Veriler dijital olarak kaydedilmiştir.

1.5. Verilerin Analiz için Hazırlanması

Temel analizlere geçmeden önce veriler, kayıp değer (missing values) ve uç değerler (outlier) gibi gereklilikler; normallik (normality) ve çoklu doğrusallık (multicollinearity) gibi sayıtlar açısından kontrol edilmiştir. Uygulama online olarak gerçekleştirildiğinden kayıp veri oluşmamıştır. Olası uç değerleri belirlemek amacıyla değişkenlere ait z-skorları hesaplanmış ve ± 3 z-skoru eşliğini aşan gözlemler potansiyel aykırı değer olarak değerlendirilmiştir (Mertler vd., 2022, 35-38; Tabachnick - Fidell, 2007, 72-77). Ayrıca dağılımın yapısını ve uç değerleri görsel olarak incelemek üzere kutu-çizgi (boxplot) grafikleri kullanılmıştır. Gelecek beklentisi ve deprem korkusu değişkenlerinde aşırı uç değer (extreme scores) ve uç değer (outlier) tespit edilmemiştir. Fakat içsel dini motivasyon değişkeninde bir (1) aşırı uç değer, on beş (15) uç değer; umut değişkeninde ise iki (2) uç değer tespit edilmiş ve söz konusu uç değerler incelenerek temizlenmiştir. Uygulanan veri temizleme adımlarının ardından çalışmanın nihai örneklem büyüklüğü 406 kişi olarak belirlenmiştir. Veriler normal dağılım bakımından incelendiğinde, çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerinin (sırasıyla) umut için (-.40/-36), deprem korkusu için (-.07/-86), dini motivasyon için (-.73/-15) ve gelecek beklentisi için (-.40/-22) olarak hesaplandığı ve kabul edilebilir aralıklarda yer aldığı belirlenmiştir (George - Mallery, 2016, 114-115; Hair vd., 2014, 34; Morgan vd., 2011, 51; Tabachnick - Fidell, 2007, 79-83; Mertler vd., 2022, 38-40). Son olarak çoklu doğrusallık açısından kontroller yapılmıştır. Korelasyon tablosundan değişkenler arasındaki basit (ikili) korelasyon katsayılarının .70'den küçük olduğu (Tablo 1), bağlantılılık istatistiklerinden (Collinearity Statistics) VIF değerlerinin 10'dan küçük olduğu (vif değerleri 1.08 altında) ve tolerans değerlerinin .10'dan büyük olduğu (tolerance değerleri .925 üzerinde), kolinearite teşhisinden (Collinearity Diagnostics) Condition Index değerlerinin 30'un altında olduğunun (<10) tespit edilmesi yordayıcı değişkenler arasında çoklu bağlantı (Multicollinearity) problemi olmadığını göstermektedir (Mertler vd., 2022, 177-183; Tabachnick - Fidell, 2007).

1.6. Ölçüm Modellerinin Test Edilmesi

Temel analizden önce çalışmada yer verilen ölçüm modelleri test edilmiştir. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) neticesinde yazında önerilen uyum iyiliği değerleri raporlanmıştır (Bentler, 1990, 238-246; Hu - Bentler, 1998, 446-450; Kline, 2023, 172-178; Jackson vd., 2009, 14-17). Verilerin normal dağılım varsayımını karşılaması üzerine yapısal eşitlik modellemesinde parametre tahmini için Maksimum Olabilirlik (Maximum Likelihood) yöntemi kullanılmıştır. DFA sonucunda hesaplanan model uyum iyiliği indekslerine bakıldığında deprem korkusunun ($\chi^2[13, N=406]=27.091$; $sd=13$; $\chi^2/sd=2.084$; SRMR=.019; RMSEA=.052; CFI=.991; NFI=.983; GFI=.981; AGFI=.959) iyi uyum; umut ($\chi^2[18, N=406]=68.009$; $sd=18$; $\chi^2/sd=3.778$; SRMR=.035; RMSEA=.083; CFI=.976; NFI=.967; GFI=.957; AGFI=.913) ve dini motivasyonun ($\chi^2[32, N=406]=126.836$; $sd=32$; $\chi^2/sd=3.964$; SRMR=.063; RMSEA=.086; CFI=.929; NFI=.908; GFI=.944; AGFI=.903) kabul edilebilir uyum gösterdiği belirlenmiştir. Ayrıca araştırmada kullanılan bütün değişkenlerin yer aldığı ölçme modeli (deprem korkusu, dini motivasyon, umut, gelecek beklentisi) birlikte test edilmiştir. Model uyum iyiliği değerleri incelendiğinde ($\chi^2[280, N=406]=549.160$; $sd=280$; $\chi^2/sd=1.961$; SRMR=.0492; RMSEA=.0490; CFI=.950; NFI=.904; GFI=.905; AGFI=.881) indekslerin iyi uyum gösterdiği görülmüştür. Sonuçlar önerilen ölçme modellerinin veri ile uyumlu (fit) olduğunu ve doğrulandığını ortaya koymaktadır (Hu - Bentler, 1999, 1-28; Byrne, 2016, 86-102; Kline, 2023, 156-173).

2. TEMEL ANALİZLER

Bu bölümde araştırmacının hipotezlerini test etmek için gerçekleştirilen analizlerin bulguları aktarılmaktadır. Temel analizler kapsamında ilk olarak betimleyici istatistiklere yer verilmiş ve değişkenler arasındaki karşılıklı ilişkiler (pearson korelasyon katsayısı) incelenmiştir. İkinci olarak aracılı değişken analizi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1: Çalışma Değişkenleri için Tanımlayıcı İstatistikler ve İki Değişkenli Korelasyonlar

		Mean	Std. Dev.	1	2	3	4	5	6	7	8
1	Deprem Korkusu	21.73	7.35	1							
2	DK Duygusal	14.04	4.46	.942**	1						
3	DK Somatik	7.68	3.48	.903**	.706**	1					
4	Dini Motivasyon	42.04	6.00	-0.034	-0.003	-0.069	1				
5	Sürekli Umut	44.81	11.38	-.188**	-.167**	-.184**	.205**	1			
6	SU Alternatif	23.35	6.07	-.179**	-.160**	-.172**	.171**	.937**	1		
7	SU Eyleyici	21.45	6.07	-.174**	-.152**	-.173**	.213**	.937**	.756**	1	
8	Gelecek Beklentisi	6.89	2.21	-.147**	-.121*	-.155**	.164**	.620**	.525**	.637**	1

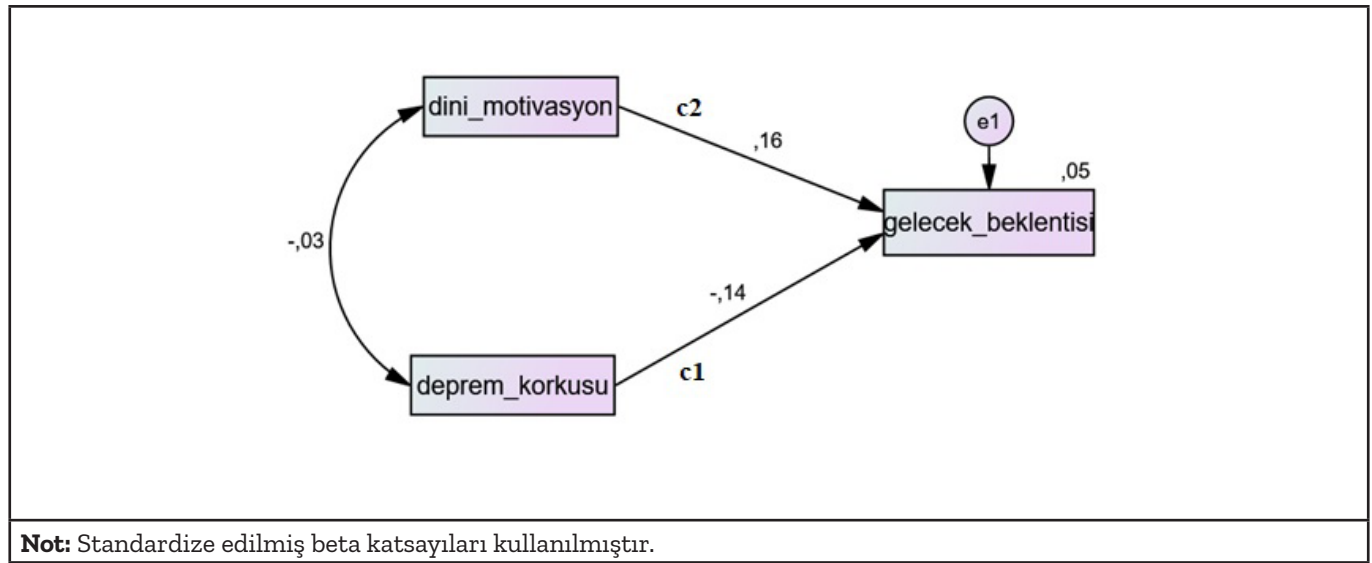
Not: DK= Deprem Korkusu Ölçeği; DK Duygusal= Duygusal Tepki Boyutu; DK Somatik= Somatik Tepki Boyutu; SU= Sürekli Umudun Ölçeği; SU Alternatif= Alternatif Yollar Düşüncesi Boyutu; SU Eyleyici= Eyleyici Düşünce Boyutu; N= 406

* $p < .05$; ** $p < .01$ (2-yönlü)

Yapılan tanımlayıcı analizler neticesinde (Tablo 1) katılımcıların ortalama puanları, deprem korkusu için $M=21.73$ ($SD=7.35$), dini motivasyon için $M=42.04$ ($SD=6.00$), umut için $M=44.81$ ($SD=11.38$) ve gelecek beklentisi için $M=6.89$ ($SD=2.21$) şeklinde hesaplanmıştır. Değişkenler arasındaki korelasyonlar incelendiğinde dini motivasyonla umut ($r=.205$, $p < .01$) ve gelecek beklentisi ($r=.164$, $p < .01$) arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ancak dini motivasyonla deprem korkusu arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmüştür, ($r=-.03$, $p > .05$). Deprem korkusuyla umut ($r=-.188$, $p < .01$) ve gelecek beklentisi ($r=-.147$, $p < .01$) arasındaysa negatif yönde anlamlı ilişki hesaplanmıştır. Umudla gelecek beklentisi arasındaki ilişkinin pozitif yönde anlamlı olduğu belirlenmiştir, ($r=.620$, $p < .01$).

İkinci olarak gözlenen değişkenlerden oluşan aracılı bir yapısal eşitlik modeli, AMOS programıyla test edilmiştir. Ancak öncelikle dini motivasyon ile deprem korkusunun gelecek beklentisi üzerindeki etkisi sınanmıştır (Şekil 1).

Şekil 1: Dini Motivasyon ve Deprem Korkusunun Gelecek Beklentisi Üzerindeki Toplam Etkilerine İlişkin Yapısal Model

Dini motivasyon ile deprem korkusu değişkenleri birlikte gelecek beklentisi düzeyleriyle anlamlı bir ilişki vermektedir (Tablo 2).

Tablo 2: Gelecek Beklentisinin Yordanmasına İlişkin Yapısal Model Sonuçları (DM ve DK → GB)

Parametre Tahminleri	β	B	SH	p
GB <-- DM	.159	.059	.018	.001
GB <-- DK	-.142	-.043	.015	.004

$r=.216$; $r^2=.047$; $p < .01$

Not: GB= Gelecek Beklentisi; DM= Dini Motivasyon; DK= Deprem Korkusu

Gerçekleştirilen YEM sonucuna göre (Tablo 2; Şekil 1) toplam etkiye bakıldığında dini motivasyon ($\beta = .159$, $p < .01$) ile deprem korkusunun ($\beta = -.142$, $p < .01$) gelecek beklentisi üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Dini motivasyon ve deprem korkusu birlikte gelecek beklentisindeki varyansın % 5'ini açıklamaktadır ($r=.216$, $r^2=.047$, $p < .01$). Standartlaştırılmış regresyon ağırlıklarına göre yordayıcı değişkenlerin gelecek beklentisi üzerindeki önem derecesi sırasıyla (i) dini motivasyon ve (ii) deprem korkusu şeklindedir. Bu bulgular deprem korkusunun gelecek beklentisi üzerinde doğrudan negatif etkisi olduğunu (H2) ve dini motivasyonun gelecek beklentisi üzerinde doğrudan pozitif etkisi olduğunu (H1) tahmin eden hipotezleri desteklemiştir.

Tablo 3: Yapısal Eşitlik Modelinde Gözlenen Değişkenler Arası Kovaryans Değerleri (DM ↔ DK)

	β	B	SH	p
DM <--> DK	-.034	-1.513	2.189	.490

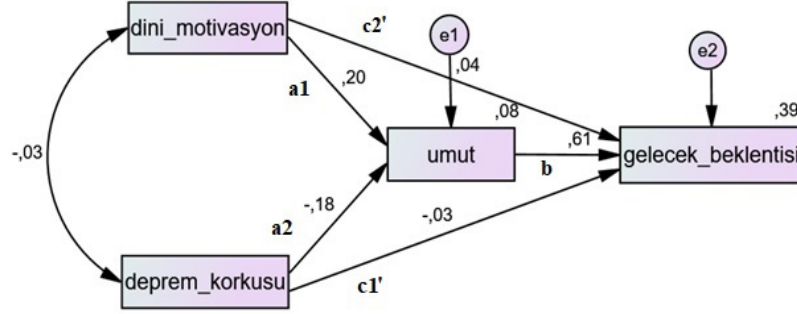
Not: DM=Dini Motivasyon; DK=Deprem Korkusu

Ayrıca Tablo 3'te sunulduğu üzere dini motivasyon ile deprem korkusu arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir ($r=-.034$, $p > .05$).

Umudun, deprem korkusu ve dindarlık arasındaki ilişkiyi aracılık yoluyla gelecek beklentisine yansıtabileceğinden hare-

ketle yapısal eşitlik modeli tasarlanmıştır. Modelde dini motivasyon ve deprem korkusu bağımsız değişkenler, umut aracı değişken ve gelecek beklentisi de bağımlı değişken olarak yer almıştır. Bu kapsamda umudun aracılık etkisi test edilmiştir (Şekil 2).

Şekil 2: Dini Motivasyon ve Deprem Korkusunun Gelecek Beklentisine Etkisinde Umudun Aracı Rolünü Gösteren Yapısal Model

Not: Standardize edilmiş beta katsayıları kullanılmıştır.

Öncelikle yol analizi sonucunda ulaşılan model uyum indekslerinin yazında kabul edilebilir eşik değerler içinde olması, modelin veri ile uyumlu ve kabul edilebilir olup doğrulandığını göstermektedir (CMIN=1.551; DF=2; p=.461; CMIN/DF=.775; GFI=.998; AGFI=.990; CFI=1.00; RMSA=.00; SRMR=.015). Ayrıca çoklu basıklık kritik değeri (multivariate kurtosis) 1.770 olarak hesaplanmıştır. Bu değer 10'un altında olması yaygın kabul gören bir uygulamadır.

Tablo 4: Değişkenler Arasındaki İlişkilerde Umudun Aracılık Rolüne İlişkin Yapısal Eşitlik Modeli Sonuçları

Tahmin Değişkenleri	Sonuç Değişkenleri			
	Umut		Gelecek Beklentisi	
	β	SH	β	SH
Dini Motivasyon (c1 yolu)			.159**	.018
Deprem Korkusu (c2 yolu)			-.142*	.015
R²			.047	
Dini Motivasyon (a1 yolu)	.199***	.091		
Deprem Korkusu (a2 yolu)	-.182***	.074		
R²	.075			
Dini Motivasyon (c1' yolu)			.038	
Deprem Korkusu (c2' yolu)			-.032	
Umut (b yolu)			.606***	
R²			.386	
Dolaylı Etki (Dini Motivasyon)			.121*** %95 CI (.063, .184)	
Dolaylı Etki (Deprem Korkusu)			-.110** %95 CI (-.171, -.049)	
Not: Parantez içindeki değerler alt ve üst güven aralığı değerleridir; Bootstrap Resampling=5000; Confidence Interval=%95				
*p<.05; **p<.01; ***p<.001				

Genel olarak yapılan YEM analizine ilişkin standardize regresyon ağırlıkları incelendiğinde (Tablo 4; Şekil 2), dini motivasyon ($\beta=.199$, $p<.001$) ile deprem korkusunun ($\beta=-.182$, $p<.001$) umut üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Umudla dini motivasyon pozitif, deprem korkusu negatif ilişkilidir. Dini motivasyon ve deprem korkusu birlikte umuttaki varyansın % 8'ini açıklamaktadır ($r=.274$; $r^2=.075$, $p<.001$). Umudun da gelecek beklentisi üzerindeki etkisinin pozitif yönde anlamlı olduğu belirlenmiştir ($\beta=.606$, $p<.001$). Bu bulgular deprem korkusunun, umudu olumsuz yönde etkilediğini (H3), dini motivasyonun, umudu olumlu yönde etkilediğini (H4) ve umudun, gelecek beklentisini olumlu yönde etkilediğini (H5) varsayan hipotezleri desteklemektedir. Modelde dini motivasyon ile deprem korkusu arasındaysa anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir ($r=-.034$, $p>.05$). Bu durum içsel dini motivasyonla deprem korkusu arasında negatif bir ilişki olduğunu (H6) öngören hipotezi desteklememiştir.

Araştırma sonuçları dini motivasyon ($\beta=.159$, $p<.01$) ve deprem korkusunun ($\beta=-.142$, $p<.01$) gelecek beklentisine yönelik standardize edilmiş total etkisinin anlamlı olduğunu; ancak dini motivasyon ($\beta=.038$, $p>.05$) ve deprem korkusunun ($\beta=-.032$, $p>.05$) gelecek beklentisine yönelik standardize edilmiş direkt etkisinin anlamsız olduğunu göstermektedir. Yani umut, aracı değişken olarak modele dahil edildiğinde dini motivasyon ve deprem korkusundan gelecek beklentisine giden yollar anlamsızlaşmaktadır.

Tablo 5: Umud Değişkeninin Aracılık Rolüne İlişkin Yapısal Analiz Sonuçları

Yol	Standar-dize β	SE	%95 CI	p
DM -> U -> GB	.12	.03	.06, .18	***
DK->U->-GB	-.11	.03	-.17, -.05	**
Not: DM=Dini Motivasyon; DK=Deprem Korkusu; U=Umut; GB=Gelecek Beklentisi; N=406				
** $p<.01$; *** $p<.001$				

Son olarak 5000 yeniden örnekleme dayalı yanlılığı düzeltilmiş Bootstrapping prosedürü (Bias-Corrected Confidence Intervals) kullanılarak gerçekleştirilen analiz sonuçlarına göre dini motivasyon ($\beta=.121$, $p<.01$, %95 CI [.063, .184]) ve deprem korkusunun ($\beta=-.110$, $p<.01$, %95 CI [-.171, -.049]) umud vasıtasıyla gelecek beklentisi üzerindeki standardize edilmiş dolaylı etkisinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular aracılık testlerinde kullanılan geleneksel Nedensel Adımlar Yaklaşımı'na göre umudun tam aracılık rolü üstlendiğini ortaya koymaktadır (Baron - Kenny, 1986). R^2 aracılık etki büyüklüğü, gelecek beklentisindeki varyansın yaklaşık % 39'unun umud yoluyla dini motivasyon ve deprem korkusunun etkisiyle açıklandığını göstermiştir ($r=.621$; $r^2=.386$, $p<.001$). Bu araştırma sonuçları umudun, deprem korkusunun gelecek beklentisi üzerindeki etkisini aracılık yoluyla açıkladığını (H7) ve umudun, dini motivasyonun gelecek beklentisi üzerindeki etkisini aracılık yoluyla açıkladığını (H8) varsayan hipotezleri desteklemektedir.

3. TARTIŞMA

Kahramanmaraş merkezli depremler, yalnızca fiziksel yıkımla sınırlı kalmamış; bireylerin psikolojik durumlarını, dini motivasyonlarını ve gelecek beklentilerini de derinden etkilemiştir. Bu denli yıkıcı felaketlerin ardından bireylerin hayata tutunma biçimleri, umuda sarılma şekilleri ve geleceğe yönelik beklentilerinin nasıl şekillendiği, onların içerisinde bulundukları durumu anlamak ve psikososyal müdahaleler açısından büyük önem taşımaktadır (Taşçı - Özsoy, 2021, 492-493; Yıldız - Akkoyun, 2023, 818-820; Kızılgöç vd., 2024). Bu bağlamda yapılan araştırmalar bireyin korkularının, inanç sisteminin ve umut kaynaklarının, geleceğe dair algıları nasıl etkilediğini anlamaya yönelik önemli ipuçları sunar (Blanc vd., 2016; Karabacak Çelik, 2023; Norris - Friedman - Watson vd., 2002; Norris - Friedman - Watson, 2002). Bu çalışmada da deprem korkusu, dini motivasyon, sürekli umut ve gelecek beklentisi değişkenleri arasındaki ilişki ve etkileşimler incelenmiş; bireylerin bu zorlu süreçte geleceğe dair ne ölçüde umut taşıdıkları ve bu umutların hangi psikolojik ve dini dinamiklerle şekillendiği araştırılmıştır.

Çalışmada incelenen birinci hipotez, dini motivasyonun gelecek beklentisi üzerinde doğrudan pozitif etkisi olduğunu varsaymaktadır. Bu hipotez desteklenmiştir. Bulgular dini motivasyonun depremdede bireylerin gelecek beklentisi üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır ($\beta=.159$, $p<.01$). Bu sonuç din psikolojisi alanında genel olarak kabul edilen, dindarlığın bireyin geleceğe dair umut ve beklentilerini pozitif yönde şekillendirdiği tezini desteklemektedir (Koenig, 2012, 7-9; Pargament, 1997, 131-135; Başpınar, 2020, 69; Vatandaş vd., 2014, 185-187; Koenig - Al Shohaib, 2014, 171-176; Kandemir, 2016, 160-176). Dindarlık, özellikle zor ve belirsiz zamanlarda, bireylerin geleceğe yönelik olumlu bir bakış açısı geliştirmelerini sağlayan güçlü bir kaynak olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum bireyde daha bütüncül ve pozitif bir gelecek tasavvurunun gelişmesine yardımcı olabilir. Araştırmanın ikinci hipotezi, deprem korkusunun gelecek beklentisi üzerinde doğrudan negatif etkisi olduğunu ileri sürmektedir. Veriler bu hipotezi desteklemiştir. Analizler deprem korkusunun gelecek beklentisi üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir ($\beta=-.142$, $p<.01$). Bu bulgu travmatik yaşantıların bireylerin gelecek algılarını karamsarlaştırdığı ve geleceğe dair planlarını engellediği yönündeki literatürle paraleldir (Bonanno vd., 2010, 15-22; Taştan - Yüksel, 2021, 201-202; Snyder, 2002, 252-254; İmamoğlu, 2004; Duman, 2016). Nitekim önceki araştırma verileri bireylerin deprem sonrasında geleceğe yönelik daha olumsuz bir bakış sergilediklerini ortaya koymaktadır (Duman, 2016, 224; İmamoğlu, 2004, 82). Mevcut araştırmada ulaşılan bulgu, afet sonrası genç bireylerin sadece mevcut ruh hallerinin değil, aynı zamanda geleceğe yönelik yaşam hedeflerinin de etkilenebileceğini göstermektedir. Özellikle depremdede üniversite öğrencilerinin geleceği planlama kapasitelerinin travmatik korkularla zedelendiği açıktır. Araştırmanın birinci ve ikinci hipotezlerine dair bulgular birlikte değerlendirildiğinde, dindarlığın afet sonrası psikolojik süreçlerde koruyucu bir faktör, deprem korkusunun ise sınırlayıcı bir unsur olduğu görülmektedir. Dini motivasyon bireylere yeniden geleceğe tutunma zemini sağlarken, deprem korkusu bu süreci zayıflatmakta ve olumlu gelecek beklentisini gölgeleme potansiyeli taşımaktadır.

Araştırmada sınanan üçüncü hipotez deprem korkusunun umudu olumsuz yönde etkilediğini; dördüncü hipotez ise dini motivasyonun umudu olumlu yönde etkilediğini varsaymaktadır. Yapılan analizler her iki hipotezi de destekleyen bulgular ortaya koymuştur. Çalışma sonuçlarına göre dini motivasyonun umud üzerinde pozitif ($\beta=.199$, $p<.001$), deprem korkusunun ise negatif ($\beta=-.182$, $p<.001$) bir etkisi vardır. Bu sonuçlar dini motivasyonun bireylerin umudunu artırarak (Koenig

- Al Shohaib, 2014, 171-173; Küçükcan - Köse, 2006, 142; Kandemir, 2016), deprem korkusunun ise azaltarak (Karabacak Çelik, 2023, 582-585) bireylerin psikolojik durumunu etkilediğini göstermektedir. Pargament (1997) dini başa çıkmanın bireylere anlam duygusu sağladığını vurgular. Araştırmada dini motivasyonun umutla pozitif ilişkili bulunması, dinin umudu destekleyici rolüne dair bu kuramsal çerçeveyi destekler. Diğer taraftan depreme yönelik duyulan korku arttıkça, bireylerin umut düzeyi azalmaktadır. Bu bulgu kontrol edilemeyen ve potansiyel olarak yıkıcı bir doğa olayı karşısında hissedilen çaresizlik ve belirsizliğin, umudu zayıflatabileceğini ortaya koymaktadır. Çalışmadaki beşinci hipotez umudun gelecek beklentisini olumlu yönde etkilediğini öne sürmektedir. Analizlerde bu hipotezi destekleyen veriye ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular umudun gelecek beklentisi üzerinde güçlü ve pozitif bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir ($\beta=.606$, $p<.001$). Bu sonuç Snyder'ın umut teorisine paralel olup, umudun geleceğe dair olumlu algıların şekillenmesinde temel bir psikolojik yapı olduğunu vurgulamaktadır (Snyder, 2002, 249-253). Literatürde umut bireyin hedef belirleme, bu hedefe ulaşma yollarını oluşturma ve bu yolları sürdüreceğine dair motivasyon taşıması olarak tanımlanır (Snyder, 2002, 249). Bu çerçevede umut bireylerin gelecek vizyonlarını şekillendiren temel zihinsel yapı taşlarından biri olarak ortaya çıkmaktadır. Araştırmadaki bütün bu etkilerde umut merkezi bir öneme sahiptir.

Çalışmada değerlendirilen altıncı hipotez dini motivasyonla deprem korkusu arasında negatif bir ilişki olduğunu öngörmektedir. Elde edilen bulgular beklenen olumsuz ilişki hipotezini desteklememiştir. Araştırma bulgularına göre deprem korkusu ile dini motivasyon arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($r= -.034$, $p>.05$). Özellikle dinin travma karşısında nasıl işlev gördüğü, bireyden bireye, hatta inanç sisteminin bireyde nasıl yapılandığına göre ciddi farklılık gösterebilmektedir (Ano - Vasconcelles, 2005, 473-474; Park, 2005, 722). Bazı bireyler için dini inançlar travma karşısında bir başa çıkma mekanizması sunarken, bazı bireyler için de sorgulama, inançta zedelenme ya da kaderle çatışma gibi süreçleri tetikleyebilir (Küçükcan - Köse, 2006, 142; Alataş - Çelik, 2021, 99; Yaparel, 1994, 78-79). Dolayısıyla dini motivasyonun travma kaynaklı korkularla ilişkisi doğrudan bir yönelim göstermeyebilir. Bu çalışmada ilişki yönü negatif ancak çok zayıf ve anlamsızdır. Bu durum dini motivasyonun deprem korkusunu doğrudan azaltan bir işlev üstlenmediğini; fakat daha çok dolaylı yollarla etkili olabileceğini düşündürmektedir. Yani dindarlığın rolü doğrudan korku azaltma değil, korkunun etkisini azaltabilecek alternatif psikolojik kaynakları güçlendirme şeklinde olabilir. Bu noktada şu şekilde bir soru sorulabilir: "Dini motivasyon, deprem korkusunu doğrudan etkilemiyor ama umut aracılığıyla onun etkisini azaltıyor olabilir mi?" İşte bu modelin daha karmaşık yollarla işlediğini ve doğrudan etki yerine dolaylı/karşılayıcı etkilere odaklanılması gerektiğini gösterir. Nitekim dindarlığın umudu pozitif yönde etkilediği görülmüştür. Umudun da gelecek beklentisini artırmaktadır. Bu ilişki ağı dindarlığın deprem korkusunu bastırmaktan ziyade, korkunun etkisini dengeleyici pozitif kaynaklar üretmeye yöneldiği şeklinde yorumlanabilir.

Çalışmada test edilen yedinci hipotez umudun deprem korkusunun gelecek beklentisi üzerindeki etkisinde aracılık rolü üstlendiğini; sekizinci hipotez de umudun dini motivasyonun gelecek beklentisi üzerindeki etkisinde aracılık rolü oynadığını varsaymaktadır. Analiz sonuçları her iki aracılık etkisini de desteklemiştir. Araştırmanın en dikkat çekici bulgusu umut değişkeninin, dini motivasyon ve deprem korkusunun gelecek beklentisi üzerindeki etkisini tamamen açıkladığıdır. Bu durum umut aracılık modeline dahil edildiğinde, dini motivasyon ($\beta=.038$, $p>.05$) ve deprem korkusundan ($\beta=-.032$, $p>.05$) gelecek beklentisine giden doğrudan yolların anlamsızlaştığını göstermektedir. Dolayısıyla dini motivasyon ve deprem korkusunun gelecek beklentisini doğrudan değil, umut yoluyla dolaylı olarak etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Bootstrapping analizlerine göre dini motivasyonun umut üzerinden dolaylı etkisi $\beta=.121$ (CI: [.063, .184]), deprem korkusunun ise $\beta=-.110$ (CI: [-.171, -.049]) olarak belirlenmiştir. Elde edilen bulgular dolaylı etkilerin anlamlı olduğunu göstermektedir. Başka bir ifadeyle dindarlık bireyde umudu güçlendirdiğinde geleceğe yönelik olumlu beklentiler artmakta; buna karşılık deprem korkusu umudu zayıflattığında geleceğe ilişkin olumlu beklentiler azalmaktadır. Böylece umut dini motivasyonun olumlu etkisini güçlendiren, korkunun ise olumsuz etkisini hafifleten psikolojik bir köprü işlevi görmektedir. Bu sonuç umudun travmatik korkular ile dindarlık arasında geleceğe yönelik beklentileri şekillendiren aracı bir değişken olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır (Pargament, 1997, 163-171; Bonanno vd., 2010; Snyder, 2002).

Sonuç olarak ulaşılan bulgular yalnızca tek tek hipotezlerin doğrulanmasıyla sınırlı kalmamaktadır. Aynı zamanda modelin bütüncül işleyişini de ortaya koymaktadır. Bu kapsamda araştırma sonuçlarının genel anlamı ve kuramsal bağlamdaki yeri üzerine daha genel bir tartışmaya geçmek mümkündür. 6 Şubat depremlerini yaşamış üniversite öğrencilerinin yaşantısına odaklanan bu çalışma, psikolojik (deprem korkusu ve umut) ve manevi (dini motivasyon) değişkenlerin gelecek beklentisi üzerindeki dinamik etkileşimini bütüncül biçimde ortaya koymaktadır. Bulgular depremin yol açtığı korkunun gençlerde geleceğe dair beklentileri zayıflattığını, dini motivasyonun ise geleceğe umutla bakabilme kapasitesini güçlendirdiğini göstermektedir. Ancak kritik unsur, bu iki kuvvetin umut ekseninde birleşmesidir. Öte yandan dini motivasyon ve deprem korkusu arasında doğrudan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu da dindarlığın travmatik korkuları doğrudan azaltmak yerine dolaylı yollarla çalıştığına işaret eder. Yapısal model, umut değişkeninin deprem korkusu ve dini motivasyonun gelecek beklentisi üzerindeki etkilerini tamamen aracıladığını ortaya koymuştur. Başka bir ifadeyle dindarlık doğrudan "korkuyu bastıran bir tampon" gibi çalışmaktan ziyade, bireyde umut üretimine ivme kazandırarak geleceğe dair olumlu algıyı desteklemektedir. Deprem korkusu ise aynı umudu zayıflatarak geleceğe karamsarlık taşımaktadır. Bu sonuç travma sonrası iyileşme süreçlerinde umut odaklı psikososyal müdahalelerin ne denli kritik olduğunu ve dindarlığın bu müdahalelerde pozitif bir kaynak olarak değerlendirilebileceğini güçlü biçimde desteklemektedir.

Ulaşılan sonuçlar ayrıca Snyder'ın umut teorisi açısından değerlendirilebilir (Snyder, 1995; Snyder, 2002; Snyder vd., 2002). Deprem korkusu, zihinde "gelecek" kelimesini belirsizlik ve tehlikeyle eşleştirir. Bu korku arttıkça insanların hem hedef koyma cesareti (agency) hem de o hedefe giden rotaları tasarlama becerisi (pathways) zayıflar. Bunun sonucunda

umut beslemek, yani "Ben ileride ne yapacağım ve oraya nasıl ulaşacağım?" sorularına olumlu cevap verebilmek güçleşir. Dini motivasyon tam burada dengeleyici bir rol oynar. İnanç, yaşanan felaketi "anlamlandırma" ve "ilahî destek hissi" aracılığıyla kişiye yeni hedefler (örneğin topluma faydalı olacağım, yeniden ayağa kalkacağım gibi) ve yeni yollar (örneğin dua, sosyal destek, manevi rehberlik gibi) üretme imkânı sağlar. Böylece hem kararlılık (agency) hem de çözüm yolları (pathways) bileşenleri canlanır ve umut yeniden filizlenir. Umud güçlendiğinde, gelecek beklentisi de doğrudan iyileşir. Çünkü yüksek umut düzeyi, "kararlılık ve yollar" kombinasyonunun var olduğuna dair bir kanıt sunar. Deprem korkusu kişinin yolu görmesini karartsa da dindarlık aynı kişiye yolun hâlâ var olduğunu ve yürünebileceğini hatırlatır. Sonuçta korku ve inanç birbirine zıt yönlerde çalışıyor gibi görünse de ikisinin ortak etkisi umut üzerinden geleceğe yansır: Korku, umudu kısarken geleceği karartır; umudu yükselterek geleceği aydınlatır. Bu nedenle modelde umut, deprem korkusu ile dindarlığın gelecek beklentisine etkisini yansıtan bir mercekle işlevi görür. Yeterince güçlü kararlılık-çözüm yolları (agency-pathways) birlikteliğine ulaşıldığında, yani "hedefim var ve oraya giden somut adımları biliyorum" algısı pekiştiğinde bireyler felaket yaşamış olsalar bile geleceği yeniden olumlu kurgulayabilirler. Son tahlilde bu araştırma deprem sonrasında bireylerin psikolojik hâlini güçlendirmek için "umuda yatırım yapan" ve "manevi kaynakları bu bağlamda harekete geçiren" bütüncül modellerin gerekliliğini vurgulamaktadır.

SONUÇ

Bu çalışma 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerini yaşamış bireylerin geleceğe dair bakışlarını şekillendiren psikolojik ve manevi dinamikleri ortaya koymuştur. Bulgular umudun modelde merkezi bir konuma sahip olduğunu göstermiştir. Nitekim üniversiteli gençlerin gelecek beklentilerini belirleyen en güçlü etken doğrudan umut düzeyi olmuştur. Deprem korkusu umudu zayıflatığında gelecek beklentisi kararmış; buna karşın dini motivasyon umudu güçlendirdiğinde geleceğe ilişkin olumlu beklenti artmıştır. Dolayısıyla deprem korkusu ile dini motivasyonun geleceğe etkisi doğrudan değil, umut merceğinden geçerek ortaya çıkmıştır.

Bulgular, çalışmanın deprem korkusu ve dindarlığın gelecek beklentisini umut üzerinden etkilediği yönündeki temel argümanını doğrulamış ve araştırmanın amacını desteklemiştir. Araştırma sonuçları umudun travmatik korkuları tamponlayan, manevi kaynakları ise olumlu bir gelecek vizyonuna dönüştüren psikolojik bir köprü işlevi gördüğünü açıkça ortaya koymuştur. Çalışmadan çıkarılan bir diğer önemli sonuç dindarlığın deprem korkusunu doğrudan azaltmaktan çok umut düzeyini artırarak bireylerin geleceğe ilişkin daha olumlu bir bakış geliştirmelerine katkı sunmasıdır. Bu durum dindarlığın travmatik süreçlerde işlevinin korkuyu bastırmaktan ziyade umut üretimine ivme kazandırmak olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede elde edilen bulgu, dindarlığın gelecek beklentilerini doğrudan değil, umut aracılığıyla etkilediğini göstererek din psikolojisi literatürüne özgün bir katkı sunmaktadır.

Uygulama açısından elde edilen bulgular deprem sonrası psikososyal destek programlarında korku azaltmaya odaklanan yaklaşımların tek başına yeterli olmadığını, iyileşmenin umut inşasıyla da mümkün olabileceğini göstermektedir. Ayrıca manevi kaynakların umutla bütünleştiğinde geleceğe dair olumlu bakış açısını güçlendirdiği dikkate alınarak, bu tür programlarda manevi danışmanlığın yapılandırılmış ve sağlıklı biçimde yer alması gerekmektedir. Bu nedenle deprem sonrası psikososyal desteğin; korku yönetimi, umut geliştirme ve manevi rehberliği birlikte içeren çok bileşenli programlar hâlinde uygulanması önerilmektedir. Bu çerçevede pratik açıdan bulgular afet sonrası hizmet sağlayıcılarına somut bir yol haritası sunmakta umut odaklı ve manevi açıdan duyarlı müdahalelerin üniversiteli gençlerin geleceğe tutunabilmesinde kritik rol oynadığını vurgulamaktadır. Kuramsal açıdan da çalışma, afet psikolojisi ile din psikolojisi bir araya getirerek umut merkezli bir model sunmuş ve umudun tam aracı rolünü veriyeye dayalı olarak doğrulamıştır. Bu katkı gelecekte yapılacak araştırmalar için yeni bir kuramsal çerçeve sağlamaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma deprem sonrası üniversiteli gençlerin geleceğe yönelik beklentilerini şekillendirmede umudun merkezi bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Bulgular umudun hem deprem korkusunun olumsuz etkilerini hafiflettiğini hem de dindarlığın olumlu katkılarını güçlendirerek geleceğe dair beklentileri yönlendirdiğini göstermiştir. Bu bağlamda umut ekseninde kurulan model, depremlilerde geleceğe tutunabilmesi için psikolojik ve manevi kaynakların nasıl bütünleştirilebileceğine dair bir çerçeve ortaya çıkarmıştır. Araştırma bu yönüyle hem kuramsal literatüre hem de pratik müdahale programlarına özgün katkılar sunmaktadır. Ayrıca afet sonrası depremlilerle çalışırken umut odaklı ve manevi açıdan duyarlı yaklaşımların neden kritik olduğunu ortaya koymuştur.

Sınırlılıklar ve Gelecek Araştırmalar İçin Öneriler

Çalışma önemli sonuçlar üretmekle beraber bazı sınırlılıkları ve önerileri de beraberinde getirmiştir. Örneklemin yalnızca depremi yaşamış üniversite öğrencileriyle sınırlı olması, elde edilen sonuçların farklı yaş gruplarına veya farklı afet deneyimlerine sahip bireylere doğrudan genellenmesini kısıtlamaktadır. Ayrıca verilerin tek bir zaman diliminde toplanmış olması, değişkenler arasındaki ilişkilerin nedensel yönü hakkında kesin çıkarımlar yapmayı zorlaştırmaktadır. Katılımcıların kendi beyanlarına dayalı (öz-bildirim temelli) ölçüm araçlarının kullanılması ise sosyal beğenirlik eğilimi ve hatırlama yanlılığı gibi öznellik kaynaklı sınırlılıklara yol açabilir. Bunun yanında dindarlık ve umut kavramlarının kültürel bağlamdan bağımsız olmaması, bulguların farklı kültürel yapılarda farklılaşma ihtimalini gündeme getirmektedir.

Bu sınırlılıklar gelecekte yapılacak araştırmalar için aynı zamanda bir yol haritası niteliği taşımaktadır. Farklı yaş grupları ve inanç topluluklarını kapsayan çalışmalar, modelin genellenebilirliğini güçlendirebilir. Boylamsal araştırmalar umudun ve gelecek beklentisinin zaman içerisindeki değişimini ortaya koyarak aracılık ilişkilerinin kalıcılığını test etme olanağı sağlayabilir. Çeşitlendirilmiş ölçüm teknikleriyle öz-bildirim yanlılığı azaltılabilir. Nicel bulguların ardındaki kişisel deneyimlere ulaşmak için nitel araştırmalar yapılabilir. Nitel araştırmalarla travma sonrası umut inşasının bireysel anlatılar

üzerinden daha derinlikli biçimde incelenmesi mümkün olabilir. Ayrıca deprem sonrası gençlere yönelik umut temelli psikolojik destek ve danışmanlık hizmetleri geliştirilebilir. Umud ve gelecek beklentisi üzerinde etkili olan dini motivasyon faktörü, kriz sonrası bireysel destek planlarına ve manevi rehberlik uygulamalarına entegre edilebilir. Son olarak dindarlığın farklı boyutlarının ayrı ölçeklerle değerlendirilmesi, hangi yönlerin umut üretiminde daha etkili olduğunu ortaya koyarak literatüre katkı sağlayabilir. Bu sınırlılıklar ve önerileri dikkate alarak yapılacak çalışmalar, hem modelin genellenebilirliğini güçlendirecek hem de deprem sonrası bireylere yönelik umut odaklı psikososyal müdahalelerin bilimsel temelini sağlamlaştıracaktır.

Etik Komite Onayı: Bu çalışma için etik komite onayı İnönü Üniversitesinden (Tarih: 27.05.2024, Oturum Sayısı: 10, Karar Sayısı: 4) alınmıştır.

Katılımcı Onamı: Çalışmaya katılan tüm katılımcılardan yazılı onam alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval was received for this study from the ethics committee of Inonu University (Date: 27.05.2024, Session Number: 10, Decision Number: 4).

Informed Consent: Written informed consent was obtained from the participants who participated in this study.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

- AFAD, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. 06 Şubat 2023 Pazarcık-Elbistan Kahramanmaraş (Mw: 7.7 – Mw: 7.6) Depremleri Raporu. Ankara: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2023. <https://deprem.afad.gov.tr/earthquake-reports>
- Ahorsu, Daniel Kwasi vd. "The Fear of COVID-19 Scale: Development and Initial Validation". *International Journal of Mental Health and Addiction* 20/3 (2022), 1537-1545. <https://doi.org/10.1007/s11469-020-00270-8>
- Alataş, Gazi - Çelik, Ayşe. "Afetlerde Manevi Destek Hizmetleri". *Olağanüstü Durumlarda Manevi Danışmanlık ve Rehberlik: Disiplinlerarası Araştırmalar*. ed. Orhan Gürsu vd. 98-105. Ankara: DİB Yayınları, 2021.
- Allen, Mark S. vd. "Single Item Measures in Psychological Science". *European Journal of Psychological Assessment* 38/1 (2022), 1-5. <https://doi.org/10.1027/1015-5759/a000699>
- Altan Arslan, Şengül vd. 6 Şubat Afet Bölgesi Mevcut Durum Değerlendirmesi ve Gelişim Önerileri Raporu. Ankara: Türkiye Belediyeler Birliği, 2024. <https://www.tbb.gov.tr/tr/duyurular/6-subat-afet-bolgesi-mevcut-durum-degerlendirme-si-ve-gelisim-onerileri-raporu>
- Altıntaş, Meryem. "Afetler ve Medya: Kahramanmaraş Depremi Örneği". *İletişim Çalışmaları Perspektifinden Medya Kültür ve Dijitalleşme*. ed. Betül Çepni Şener. 89-102. Ankara: Eğitim Yayınevi, 2023.
- Altunışık, Remzi vd. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık, 7. Basım, 2012.
- Ano, Gene G. - Vasconcelles, Erin B. "Religious Coping and Psychological Adjustment to Stress: A Meta-Analysis". *Journal of Clinical Psychology* 61/4 (2005), 461-480. <https://doi.org/10.1002/jclp.20049>
- Aybey, Salih. "Deprem Sonrası Ortaya Çıkan Problemlerin Çözümünde Manevi Danışmanlık (Zonguldak Örneği)". *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 17 (2024), 197-223. <https://doi.org/10.53112/tudear.1455918>
- Ayten, Ali. *Tanrı'ya Sığınmak Dini Başa Çıkma Üzerine Psiko-sosyal Bir Araştırma*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- Baron, Reuben M. - Kenny, David A. "The Moderator-Mediator Variable Distinction in Social Psychological Research: Conceptual, Strategic, and Statistical Considerations". *Journal of Personality and Social Psychology* 51/6 (1986), 1173-1182. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.51.6.1173>
- Baçoğlu, Metin vd. "Traumatic Stress Responses in Earthquake Survivors in Turkey". *Journal of Traumatic Stress* 15/4 (2002), 269-276.
- Başpınar, Adem. "Gençlerin Gelecek Beklentileri". *Türkiye'nin Gençleri-İleri Analizler*. ed. Ahmet Özding. 45-74. İstanbul: TGSP Yayınları, 2020.
- Blanc, Judite vd. "Religious Beliefs, PTSD, Depression and Resilience in Survivors of the 2010 Haiti Earthquake". *Journal of Affective Disorders* 190 (2016), 697-703. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2015.10.046>
- Bonanno, George A. vd. "Weighing the Costs of Disaster: Consequences, Risks, and Resilience in Individuals, Families, and Communities". *Psychological Science in the Public Interest* 11/1 (2010), 1-49. <https://doi.org/10.1177/1529100610387086>
- Büyüköztürk, Şener vd. *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi, 29. Basım, 2020.
- Cheung, Felix - Lucas, Richard E. "Assessing the Validity of Single-Item Life Satisfaction Measures: Results from Three Large Samples". *Quality of Life Research* 23/10 (2014), 2809-2818. <https://doi.org/10.1007/s11136-014-0726-4>
- Coulson, Neil. *Online Research Methods for Psychologists*. New York: Bloomsbury Academic, 2015.
- Creswell, John W. *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. California: SAGE Publications, 4. Basım, 2014.
- Çağlar, Naci vd. 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri İnceleme ve Değerlendirme Raporu. Bursa: Bursa Teknik Üniversitesi Deprem Mühendisliği Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2023. https://depo.btu.edu.tr/img/sayfa/1679553802_

ca8ac2514a7dccc673c0.pdf

- Duman, Zeki. *Sosyolojik Açından Deprem ve Din Depremlerin Dini İnanç ve Davranışlar Üzerindeki Etkisi*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016.
- Fisher, Gwenith G. vd. "Developing and Investigating the Use of Single-Item Measures in Organizational Research". *Journal of Occupational Health Psychology* 21/1 (2016), 3-23. <https://doi.org/10.1037/a0039139>
- Galea, Sandro vd. "The Epidemiology of Post-Traumatic Stress Disorder after Disasters". *Epidemiologic Reviews* 27 (2005), 78-91. <https://doi.org/10.1093/epirev/mxi003>
- George, Darren - Mallery, Paul. *IBM SPSS Statistics 23 Step by Step A Simple Guide and Reference*. New York: Routledge, 14. Basım, 2016.
- Ginevra, Maria Cristina vd. "Visions About Future: A New Scale Assessing Optimism, Pessimism, And Hope in Adolescents". *International Journal for Educational and Vocational Guidance* 17/2 (2017), 187-210. <https://doi.org/10.1007/s10775-016-9324-z>
- Gogol, Katarzyna vd. "'My Questionnaire Is Too Long!' The Assessments of Motivational-Affective Constructs with Three-Item and Single-Item Measures". *Contemporary Educational Psychology* 39/3 (2014), 188-205. <https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2014.04.002>
- Görmez, Mehmet. *İslam'da Zor Zamanlar Bir Okuma Usûlü*. Ankara: Otto, 2. Basım, 2021.
- Hair, J. F. vd. *Multivariate Data Analysis*. New York: Pearson, 7. Basım, 2014.
- Hill, P. C. - Hood, Ralph W. *Measures of Religiosity*. Birmingham: Religious Education Press, 1999.
- Hoge, Dean. "A Validated Intrinsic Religious Motivation Scale". *Journal for the Scientific Study of Religion* 11/4 (1972), 369-376.
- Holman, E. A. - Silver, R. C. "Getting Stuck in The Past: Temporal Orientation and Coping with Trauma". *Journal of Personality and Social Psychology* 74/5 (1998), 1146-1163. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.74.5.1146>
- Irving, Lori M. vd. "Hope and Coping with Cancer by College Women". *Journal of Personality* 66/2 (1998), 195-214. <https://doi.org/10.1111/1467-6494.00009>
- İlhan, Buğra vd. "Prevalence and Associated Risk Factors of Post-Traumatic Stress Disorder Among Survivors of The 2023 Turkey Earthquake". *The American Journal of Emergency Medicine* 72 (2023), 39-43. <https://doi.org/10.1016/j.ajem.2023.07.026>
- İmamoğlu, Abdulvahit. "Deprem Sonrasında Karşılaşılan Psikolojik Tepkiler ve Dini İçerikleri". *EKEV Akademi Dergisi* 8/20 (2004), 79-88.
- İnce, Abdullah vd. "6 Şubat Kahramanmaraş Depremlerinde Din Hizmetleri: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Bağlamında Bir Saha Araştırması". *Eskiye* 50 (2023), 683-704.
- Kandemir, Fatih. *Umut-İyimserlik ve Dindarlık İlişkisi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Karabacak Çelik, Aynur. "Deprem Sonrası Travma Belirtileri, Umut ve İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *TRT Akademi* 8/18 (2023), 565-591.
- Karaca, Faruk. "Din Psikolojisinde Metot Sorunu ve Bir Dindarlık Ölçeğinin Türk Toplumuna Standardizasyonu". *EKEV Akademi Dergisi* 3/1 (2001), 187-201.
- Karaca, Faruk. *Ölüm Psikolojisi*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2000.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar İlkeler Teknikler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 23. Basım, 2012.
- Kırıcı, Sema - Soyluk, Asena. "6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremlerinde Meydana Gelen Yapı Hasar Türleri ve Yapı Yıkım Çeşitlerinin Saha Analizlerinin Değerlendirilmesi". *Journal of Architectural Sciences and Applications* 9/Special Issue (2024), 327-352. <https://doi.org/10.30785/mbud.1318488>
- Kızılgöçer, Muhammed vd. "Spiritual Meaning Making and Trauma Recovery: Evaluation of a Psycho-Social Intervention for Earthquake Survivors in Turkey". *Journal of Religion and Health*. <https://doi.org/10.1007/s10943-024-02183-5>
- Kiliç, C. - Ulusoy, M. "Psychological Effects of the November 1999 Earthquake in Turkey: An Epidemiological Study". *Acta Psychiatrica Scandinavica* 108/3 (2003), 232-238. <https://doi.org/10.1034/j.1600-0447.2003.00119.x>
- Koenig, Harold G. "Religion, Spirituality, and Health: The Research and Clinical Implications". *International Scholarly Research Notices* 2012/1 (2012), 1-33. <https://doi.org/10.5402/2012/278730>
- Koenig, Harold G. - Al Shohaib, Saad. *Health and Well-Being in Islamic Societies: Background, Research, and Applications*. New York: Springer International Publishing, 2014.
- Kowalski, Kathleen M. - Kalayjian, Anie. "Responding to Mass Emotional Trauma: A Mental Health Outreach Program for Turkey Earthquake Victims". *Safety Science* 39/1-2 (2001), 71-81.
- Kula, Naci. "Deprem ve Dini Başa Çıkma". *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (2002), 234-255.
- Küçükcan, Talip - Köse, Ali. *Doğal Afetler ve Din Marmara Depremi Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir İnceleme*. Ankara: TDV Yayınları, 2006.
- Levy, Matthys - Salvadori, Mario. *Deprem Kuşağı Deprem Nedir? Ne Değildir?* çev. Turgut Gürer. İstanbul: Doğan Kitap, 2000.
- Lopez, Shane J. vd. "Diagnosing for Strengths: On Measuring Hope Building Blocks". *Handbook of hope: Theory, mea-*

- suress, and applications. ed. C. R. Snyder. 57-85. San Diego, CA, US: Academic Press, 2000. <https://doi.org/10.1016/B978-012654050-5/50006-3>
- McKenzie, Dan. "Active Tectonics of the Mediterranean Region". *Geophysical Journal International* 30/2 (1972), 109-185.
- McWhirter, Ellen Hawley - McWhirter, Benedict T. "Adolescent Future Expectations of Work, Education, Family, and Community: Development of a New Measure". *Youth & Society* 40/2 (2008), 182-202. <https://doi.org/10.1177/0044118X08314257>
- Mertler, Craig A. vd. *Advanced and Multivariate Statistical Methods: Practical Application and Interpretation*. New York: Routledge, 7. Basım, 2022.
- Morgan, G. A. vd. *IBM SPSS for Introductory Statistics: Use and Interpretation*. New York: Routledge, 4. Basım, 2011.
- Nalbantoğlu, İsmail vd. "Kahramanmaraş Depremi Sonrasında Depremzedelerin Algıladıkları Sosyal Destek ve Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi". *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 8/1 (2024), 63-77.
- Nola, I. A. vd. "Earthquakes – A Historical Review, Environmental and Health Effects, and Health Care Measures". *Arh Hig Rada Toksikol* 64 (2013), 327-337.
- Norris, Fran H. vd. "60,000 Disaster Victims Speak: Part I. An Empirical Review of the Empirical Literature, 1981–2001". *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes* 65/3 (2002), 207-239.
- Norris, Fran H. vd. "60,000 Disaster Victims Speak: Part II. Summary and Implications of the Disaster Mental Health Research". *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes* 65/3 (2002), 240-260.
- Okumuş, Ejder. "Tabii Afetler, Din ve Toplum -Marmara Depremi Örneği-". *İslâmî Araştırmalar* XV/3 (2002), 339-373.
- Önen, Rahime Şule - Kızılgöçit, Muhammed. "Depremin Lise Öğrencilerinin Dinsel İnanç-Tutum-Davranış Örüntüleri Üzerindeki Etkileri: 2023 Diyarbakır Depremi Üzerine Nitel Bir Araştırma". *Türk Din Psikolojisi Dergisi* 9 (2024), 63-98. <https://doi.org/10.59379/tdpd.1466670>
- Pargament, Kenneth I. *The Psychology of Religion and Coping Theory, Research, Practice*. New York: The Guilford Press, 1997.
- Park, Crystal L. "Religion as a Meaning-Making Framework in Coping with Life Stress". *Journal of Social Issues* 61/4 (2005), 707-729. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2005.00428.x>
- Pharris, Angela B. "The Protective Effects of Hope Training on the Human Service Workforce Burnout and Secondary Traumatic Stress". *Human Service Organizations: Management, Leadership & Governance* 49/2 (2025), 123-134. <https://doi.org/10.1080/23303131.2024.2388726>
- Prizmić-Larsen, Zvezdana vd. "Fear of COVID-19 and Fear of Earthquake: Multiple Distressing Events and Well-Being in Croatia". *Psychological Reports* 0/0 (2023), 1-22.
- Qin, Xu. "Sample Size and Power Calculations for Causal Mediation Analysis: A Tutorial and Shiny App". *Behavior Research Methods* 56/3 (2024), 1738-1769. <https://doi.org/10.3758/s13428-023-02118-0>
- Sarı, Tuğba vd. "The Development of the Fear of Earthquake Scale: Validity and Reliability Study in Türkiye after the 2023 Earthquake". *BMC Psychology* 11/1 (2023), 1-10. <https://doi.org/10.1186/s40359-023-01477-9>
- Shaughnessy, John J. vd. *Research Methods in Psychology*. New York: McGraw-Hill, 9. Basım, 2012.
- Snyder, C. R. "Conceptualizing, Measuring, and Nurturing Hope". *Journal of Counseling & Development* 73/3 (1995), 355-360. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.1995.tb01764.x>
- Snyder, C. R. vd. "Development and Validation of the State Hope Scale." *Journal of Personality and Social Psychology* 70/2 (1996), 321-335. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.70.2.321>
- Snyder, C. R. vd. "Hope Theory: A Member of the Positive Psychology Family". *Handbook of Positive Psychology*. ed. C. R. Snyder - Shane J. Lopez. 257-276. New York: Oxford University Press, 2002.
- Snyder, C. R. "Hope Theory: Rainbows in the Mind". *Psychological Inquiry* 13/4 (2002), 249-275. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1304_01
- Snyder, C. R. "Hypothesis: There Is Hope". *Handbook of Hope: Theory, Measures, and Applications*. ed. C. R. Snyder. 3-21. San Diego, CA, US: Academic Press, 2000. <https://doi.org/10.1016/B978-012654050-5/50003-8>
- Snyder, C. R. vd. "Preferences of High -and Low- Hope People for Self-Referential Input". *Cognition and Emotion* 12/6 (1998), 807-823. <https://doi.org/10.1080/026999398379448>
- Snyder, C. R. *The Psychology of Hope: You Can Get There from Here*. New York: Free Press, 1994.
- Snyder, C. R. vd. "The Role of Hope in Cognitive-Behavior Therapies". *Cognitive Therapy and Research* 24/6 (2000), 747-762. <https://doi.org/10.1023/A:1005547730153>
- Snyder, C. R. vd. "The Will and The Ways: Development and Validation of an Individual-Differences Measure of Hope". *Journal of Personality and Social Psychology* 60/4 (1991), 570-585. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.60.4.570>
- Şengör, A. M. C. vd. "The North Anatolian Fault: A New Look". *Annual Review of Earth and Planetary Sciences* 33/37 (2005), 37-112. <https://doi.org/10.1146/annurev.earth.32.101802.120415>
- Tabachnick, Barbara G. - Fidell, Linda S. *Using Multivariate Statistics*. New York: Pearson, 5. Basım, 2007.
- Tarhan, Sinem - Bacanlı, Hasan. "Sürekli Umud Ölçeği'nin Türkçe'ye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması". *The Journal of Happiness & Well-Being* 3/1 (2015), 1-14.
- Taşçı, Gülay Akça - Özsoy, Filiz. "Deprem Travmasının Erken Dönem Psikolojik Etkileri ve Olası Risk Faktörleri".

- Cukurova Medical Journal 46/2 (2021), 488-494. <https://doi.org/10.17826/cumj.841197>
- Taştan, Seçil - Yüksel, Zehra. "Covid-19 Pandemi Sürecinde Üniversite Öğrencilerinde Gözlemlenen Psikolojik Uyumsuzluk, Olumlu Gelecek Beklentisi ve Öz-Yeterlilik Algısı Üzerine Bir Araştırma". Sosyal Bilimlerde Yeni Araştırmalar. ed. Özlem Çakır - Kemal Çiftiyıldız. 183-211. Ankara: Berikan Yayınevi, 2021.
- Vatandaş, Celalettin vd. Türkiye'de Gençliğin Güven Bunalımı. İstanbul: SEKAM Yayınları, 2014.
- Wanous, John P. vd. "Overall Job Satisfaction: How Good Are Single-Item Measures?" *Journal of Applied Psychology* 82/2 (1997), 247-252. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.82.2.247>
- Yaparel, Recep. "Depresyon ve Dini İnançlar İle Tabiatüstü Nedensel Yüklemeler Arasındaki İlişkiler". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (1994), 275-299.
- Yıldız, Büşra - Akkoyun, Ayşe Zeynep. "Deprem Sonrası Psikiyatrik Destek". *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi* 8/2 (2023), 817-820.
- Zimbardo, Philip G. - Boyd, John N. "Putting Time in Perspective: A Valid, Reliable Individual-Differences Metric". *Journal of Personality and Social Psychology* 77/6 (1999), 1271-1288. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.77.6.1271>

EXTENDED SUMMARY

The earthquakes centred on Kahramanmaraş on 6 February 2023 brought not only massive physical destruction to Türkiye but also far-reaching psychosocial consequences. In the aftermath of this catastrophe, those directly affected were compelled to reconsider their hopes and plans for the future; feelings of earthquake-related fear, uncertainty and insecurity came to dominate their life designs. At the same time, previous research suggesting that religiosity supports meaning-making and coping in post-traumatic contexts underscored the importance of spiritual resources in disaster settings. This study seeks to explain how earthquake fear and religiosity influence future expectations through the mediating variable of hope, thereby offering a more holistic perspective on post-disaster recovery.

Aim and Significance

The primary aim is to test whether earthquake fear and religiosity affect the future expectations of university students who experienced the Kahramanmaraş earthquakes directly, either outright or indirectly via hope. The proposed model assumes that hope acts as a pivotal intermediary: it buffers the detrimental impact of earthquake fear while transforming the spiritual resources fostered by religiosity into a more positive outlook on life. The study's unique value lies in providing an explicitly hope-centred and spiritually informed framework to the literature on psychosocial interventions following disasters. The findings thus offer both theoretical and practical leverage for enhancing rehabilitative programmes aimed at young people in the wake of major earthquakes.

Method

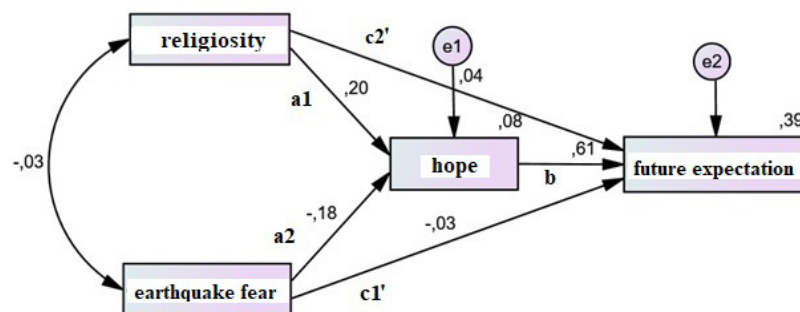
Employing a quantitative approach and a correlational survey design, the research drew data from 406 university students who had lived through the earthquakes and voluntarily completed an online questionnaire. The instrument contained four validated scales: An Earthquake Fear Scale, an Intrinsic Religious Motivation Scale, a Dispositional Hope Scale and a Future Expectations Scale. Descriptive statistics were used to set out the basic trends, while Pearson correlations were used to examine the associations among variables. A structural equation model (SEM) was used to assess the hypothesised paths, with model fit judged by comparative fit indices and root-mean-square error criteria. Ethical approval was obtained in advance, and the participants were fully informed of confidentiality and voluntary participation.

Key Findings

Four principal results emerged:

- Earthquake fear markedly reduced students' levels of hope, whereas religiosity enhanced it.
- Hope proved the strongest single predictor of future expectations, accounting for nearly half of the variance in students' positive outlook.
- Religiosity did not appear to suppress traumatic fear directly; rather, it strengthened psychological resources and consolidated personal meaning systems. In other words, the role of religiosity may lie less in lessening fear itself and more in reinforcing alternative sources of resilience capable of offsetting fear's effects.
- Most importantly, the direct effects of earthquake fear and religiosity on future expectations became non-significant once hope was included in the model, while their indirect pathways via hope remained significant. Accordingly, it is not fear or faith per se that shapes future expectations, but the manner in which each reshapes hope.

Figure 1. Structural Model Demonstrating the Mediating Role of Hope in the Effect of Religious Motivation and Earthquake Fear on Future Expectations

Note. Standardised beta coefficients are used.

Taken together, the SEM can be summarised as follows: the harm caused by earthquake fear manifests primarily through its erosion of hope; psychosocial interventions become more effective when they focus on rebuilding hope rather than merely reducing fear. Conversely, the protective power of religiosity resides in its capacity to generate hope. When spiritually grounded programmes—such as communal prayer or pastoral counselling—revitalise hope, young people's expectations for the future improve. Practitioners working with young earthquake survivors must therefore cultivate agency

and pathways components of hope while supporting faith-based meaning systems.

Implications and Recommendations

These insights indicate the need to extend the scope of post-disaster psychosocial support. Although reducing fear is vital, the findings suggest that interventions which neglect the nurturing of hope may fail to achieve lasting recovery. Guidance services and psychosocial response teams are therefore encouraged to design multi-faceted programmes that include spiritual counselling and community-based solidarity activities. Furthermore, given religiosity's positive influence on hope, the judicious mobilisation of faith-related resources can enhance resilience and optimism among young people.

Conclusion and Contribution

Overall, the study strongly supports the argument that earthquake fear and religiosity affect future expectations only through hope. Hope emerges as a critical bridging mechanism, dampening traumatic fear while translating spiritual resources into a constructive future vision. By integrating earthquake fear, religiosity and hope within a single comprehensive model, the research forges a novel intersection between trauma psychology and psychology of religion. Empirically demonstrating hope's full mediating role also provides concrete targets for future intervention studies. Finally, the model should be examined across different age cohorts, cultural contexts and longitudinal designs. Such work will broaden the generalisability of hope-centred, spiritually sensitive practices and strengthen the psychosocial recovery of young people in post-disaster settings.